

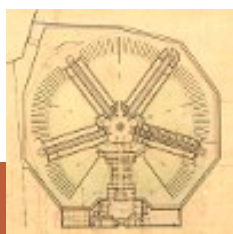
histories

M A G A Z I N E

aan de slag met genealogie,
heemkunde en cultuur van alledag

WAARDEREN IN
VLAANDEREN

PROEVEN VAN
HET
RIJKSARCHIEF

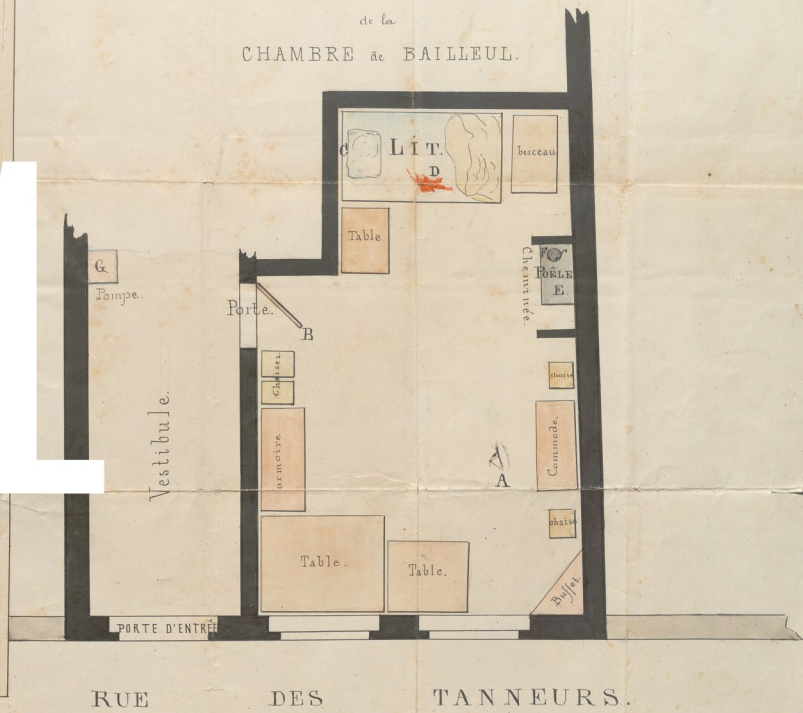

MINIMALE
REGISTRATIE

Vue Perspective
de la
CHAMBRE de BAILLEUL.

Plan Géométral
de la
CHAMBRE de BAILLEUL.

Assisendossiers bevatten vaak mooie, getekende plattegronden van de plaats delict.
© Rijksarchief

In dit nummer

DOSSIER: Proeven van het Rijksarchief

- 5-12 Zoeken in het Rijksarchief in België
Annelies Coenen
- 13-25 De reconstructie van een crimineel verleden. Hoe ga ik op zoek in de archieven van het gerecht en het gevangeniswezen?
Paul Drossens

Verder in dit nummer

- 26-34 Minimale registratie van je collectie
Bert Lemmens
- 35-42 Waarden in Vlaanderen. Studiedag 'Gewikt en Gewogen'
Frea Vancraeynest
- 43-49 MEDEA: unieke samenwerking voor metaaldetectievondsten
Katelijne Nolet en Pieterjan Deckers
- 50-54 Educatief erfgoed aanbod bekendmaken bij leerkrachten met KlasCement
Rob Bartholomees

Colofon

Verantwoordelijke uitgever

Sabine de Bethune

Contactgegevens

Histories vzw

Zoutwerf 5

2800 Mechelen

tel. +32 (0)15/80 06 30

info@historiesvzw.be

Redactie en layout

Histories vzw

Ontwerp

Beeldburo

Juni 2019 / nummer 1

Dossier: Proeven van het Rijksarchief

Artikels (en workshops) over minder bekende archiefbronnen

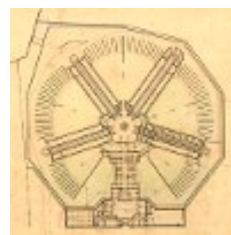
In het Rijksarchief zit veel ongekend bronnenmateriaal uit de negentiende eeuw met een schat aan informatie voor lokaal historisch onderzoek. Om er mee aan de slag te gaan, moet je echter weten hoe je er je weg in vindt. Met een enquête peilden Heemkunde Vlaanderen en het Rijksarchief naar de interesses van heemkundigen en lokale erfgoedwerkers. Vanaf het najaar 2017 tot in het najaar 2019 konden erfgoedvrijwilligers de bronnen die hen het meeste interesseerden via workshopreeksen leren kennen. In elke provincie werd een workshopreeks georganiseerd. De workshops waren een gemeenschappelijke organisatie van Heemkunde Vlaanderen en het Rijksarchief. Intussen ging de werking van Heemkunde Vlaanderen over in Histories en wordt de samenwerking met het Rijksarchief verdergezet.

Tijdens de workshops gaf een specialist uit het Rijksarchief telkens praktische informatie voor het gebruik van de bron voor lokaal historisch onderzoek. Hoe ontstond de bron en wat was de historische context waar je rekening mee moet houden? Welke informatie kun je er vinden? Hoe moet je er historische kritiek op toepassen? Daarnaast kregen de deelnemers ook voorbeelden van onderzoeksvragen en konden ze het bronnenmateriaal zelf ook bestuderen aan de hand van groepsoefeningen.

In dit magazine vind je een eerste deel van de artikels die een neerslag zijn van de workshops. Om te starten licht Annelies Coenen toe hoe je op een efficiënte manier kan zoeken in de zoekrobot van het Rijksarchief. Vervolgens word je door Paul Drossens ingewijd in de bronnen rond justitie, rechtbanken en gevangnissen. Je komt er te weten hoe je informatie vind over de criminaliteit en de gepleegde misdrijven in je gemeente in de 19de-20ste eeuw? Indien het nodig zou zijn kom je zelfs te weten hoe je het gerechtelijke en/of penitentiaire verleden van een van je voorouders kan reconstrueren.

ZOEKEN IN HET
RIJKSARCHIEF

CRIMINEEL
VERLEDEN

Zoeken in het Rijksarchief in België

Annelies Coenen,

archivaris in het Algemeen Rijksarchief, dienst DIGI-P@T – Digitale Preservatie en Toegang

Beginnende onderzoekers staan vaak voor een groot dilemma: '330 kilometer archief, en wat nu?' Om op deze vraag te antwoorden, heeft het Rijksarchief een aantal jaar geleden geïnvesteerd in de ontwikkeling van een zoekrobot. Voor het gebruik van deze zoekrobot is geen registratie vereist. Indien je echter de gedigitaliseerde documenten wenst te raadplegen, is een account verplicht! Je kan deze gratis via de website aanmaken.

Na het invullen van het registratieformulier, ontvang je een bevestigingsmail. Vergeet hierbij ook niet je ongewenste e-mails te controleren. Indien je na vijf minuten nog steeds niets ontvangen hebt, kan je eenvoudig via de zoekwebsite contact met ons opnemen ('Een vraag of een probleem melden' in de rechterbovenhoek van de website). Langs deze weg kan je ons ook vragen stellen of opmerkingen doorgeven.

The screenshot shows the homepage of the search website. At the top right, there is a link: [? Een vraag of een probleem melden](#). The main navigation bar includes: [Thuispagina](#), [Archieven](#), [Archiefvormers](#), [Personen](#), [Bibliotheek](#), and [Thema's](#). Below the navigation bar is a search form with fields for 'Zoekterm...', 'Gebruikersnaam', and 'Wachtwoord', along with an 'Inloggen' button and a 'Registreer' link. The main content area features a section titled 'Zoeken in het Rijksarchief in België' with an 'UPDATE 2019' notice and information about genealogical sources.

Printscreen van de homepage van de zoekwebsite 'Zoeken in het Rijksarchief in België' met aanduiding van de registratie- en contactknop (<https://search.arch.be/>).

ZOEKROBOT: 'ZOEKEN NAAR ARCHIEVEN'

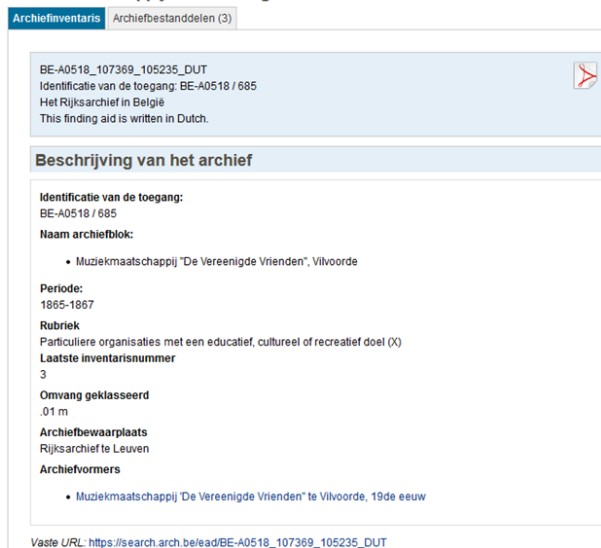
Om de 330 kilometer aan archiefbestanden te consulteren en onderzoek te verrichten, beschikt het Rijksarchief over 23.168 toegangen (inventarissen, archievenoverzichten, gidsen, nadere toegangen,...). Meer dan de helft van deze toegangen (exact 12.205) zijn reeds in digitale vorm te doorzoeken.

Via deze zoekrobot kan je er dus in alle archiefbestanden, bewaard in een van de Rijksarchieven, gezocht worden ('Inventaris der inventarissen').

De informatie van de verkregen resultaten varieert echter.

- Enkel de basisgegevens van het archiefbestand: naam, periode, aantal inventarisnummers, omvang en bewaarplaats. In de leeszaal van het betreffende Rijksarchief kan eventueel het papieren exemplaar van de inventaris voorhanden zijn. Deze is echter nog niet digitaal beschikbaar.

Muziekmaatschappij "De Vereenigde Vrienden" te Vilvoorde

BE-A0518_107369_105235_DUT
 Identificatie van de toegang: BE-A0518 / 685
 Het Rijksarchief in België
 This finding aid is written in Dutch.

Beschrijving van het archief:

Identificatie van de toegang:
 BE-A0518 / 685

Naam archiefblok:

- Muziekmaatschappij "De Vereenigde Vrienden", Vilvoorde

Periode:
 1865-1867

Rubriek
 Particuliere organisaties met een educatief, cultureel of recreatief doel (X)

Laatste inventarisnummer
 3

Omvang geklasseerd
 .01 m

Archiefbewaarplaats
 Rijksarchief te Leuven

Archiefvormers

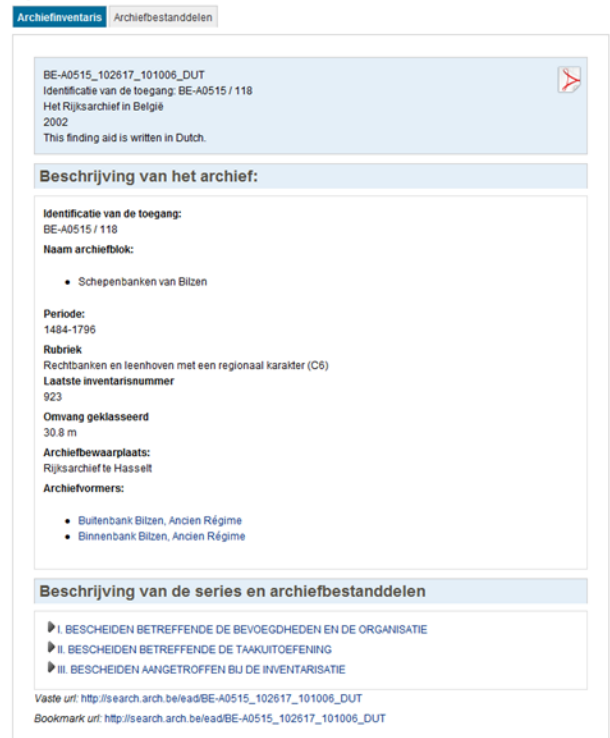
- Muziekmaatschappij "De Vereenigde Vrienden" te Vilvoorde, 19de eeuw

Vaste URL: https://search.arch.be/lead/BE-A0518_107369_105235_DUT

Voorbeeld van een inventaris waarvan enkel de basisgegevens beschikbaar zijn.¹

- Volledige inventaris: basisgegevens en gedetailleerde, hiërarchische beschrijving van de archiefbestanddelen.

Inventaris van het archief van de Binnen- en Buitenbank van Bilzen / R. Nijssen

BE-A0515_102617_101006_DUT
 Identificatie van de toegang: BE-A0515 / 118
 Het Rijksarchief in België
 2002
 This finding aid is written in Dutch.

Beschrijving van het archief:

Identificatie van de toegang:
 BE-A0515 / 118

Naam archiefblok:

- Schepenbanken van Bilzen

Periode:
 1484-1796

Rubriek
 Rechtbanken en leenhoven met een regionaal karakter (C6)

Laatste inventarisnummer
 923

Omvang geklasseerd
 30.8 m

Archiefbewaarplaats:
 Rijksarchief te Hasselt

Archiefvormers:

- Buitenbank Bilzen, Ancien Régime
- Binnenbank Bilzen, Ancien Régime

Beschrijving van de series en archiefbestanddelen

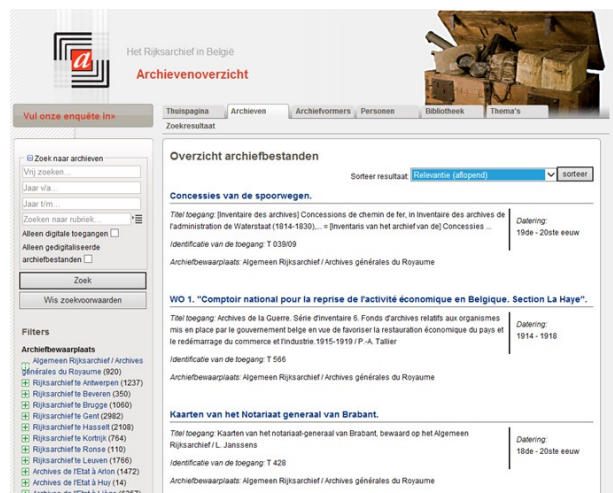
- ▶ I. BESCHIEDEN BETREFFENDE DE BEVOEGDHEDEN EN DE ORGANISATIE
- ▶ II. BESCHIEDEN BETREFFENDE DE TAALKUOEFENING
- ▶ III. BESCHIEDEN AANGETROFFEN BIJ DE INVENTARISATIE

Vaste url: http://search.arch.be/lead/BE-A0515_102617_101006_DUT
 Bookmark url: http://search.arch.be/lead/BE-A0515_102617_101006_DUT

Voorbeeld van een toegang waarbij de inventaris digitaal kan geraadpleegd en doorzocht worden.²

Aan de hand van een concreet voorbeeld wordt de werking van de zoekrobot hieronder uit de doeken gedaan.

Tijdens het onderzoek naar de eigen voorouders, ontdek je dat een van jouw voorvaders in de abdij van Affligem heeft geleefd of gewerkt. Je wil hier nu meer van te weten komen en wenst dus het archief van de abdij te raadplegen, in de hoop sporen van jouw voorvader terug te vinden.

Het Rijksarchief in België
Archiefinventaris

Vul onze enquête in

Thuispagina Archieven Archiefvormers Personen Bibliotheek Thema's

Zoekresultaat

0 Zoek naar archieven

Vrij zoeken

Jaar via

Jaar t/m

Zoeken naar rubriek

Alleen digitale toegangen

Alleen gedigitaliseerde archiefbestanden

Zoek

Wis zoekvoorwaarden

Filters

Archiefbewaarplaats

- Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume (929)
- Rijksarchief te Antwerpen (1237)
- Rijksarchief te Beveern (350)
- Rijksarchief te Brugge (1060)
- Rijksarchief te Gent (2982)
- Rijksarchief te Hasselt (2108)
- Rijksarchief te Kortrijk (754)
- Rijksarchief te Ronse (110)
- Rijksarchief te Leuven (1766)
- Archives de l'Etat à Arlon (1472)
- Archives de l'Etat à Huy (14)
- Archives de l'Etat à Liège (8357)

Overzicht archiefbestanden

Sorteer resultaat: **Dataverte** (aflopend) | sorteer

Concessies van de spoorwegen.

Titel toegang: [Inventaire des archives] Concessions de chemin de fer, in Inventaire des archives de l'administration de Waterstaat (1814-1830)... = [Inventaris van het archief van de] Concessies ...

Identificatie van de toegang: T 03909

Archiefbewaarplaats: Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume

Datering: 19de - 20ste eeuw

WO 1. "Comptoir national pour la reprise de l'activité économique en Belgique. Section La Haye".

Titel toegang: Archives de la Guerre. Série d'inventaire 6. Fonds d'archives relatifs aux organismes mis en place par le gouvernement belge en vue de favoriser la réhabilitation économique du pays et le redémarrage du commerce et l'industrie, 1915-1919 / P.-A. Tallier

Identificatie van de toegang: T 566

Archiefbewaarplaats: Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume

Datering: 18de - 20ste eeuw

Kaarten van het Notariaat generaal van Brabant.

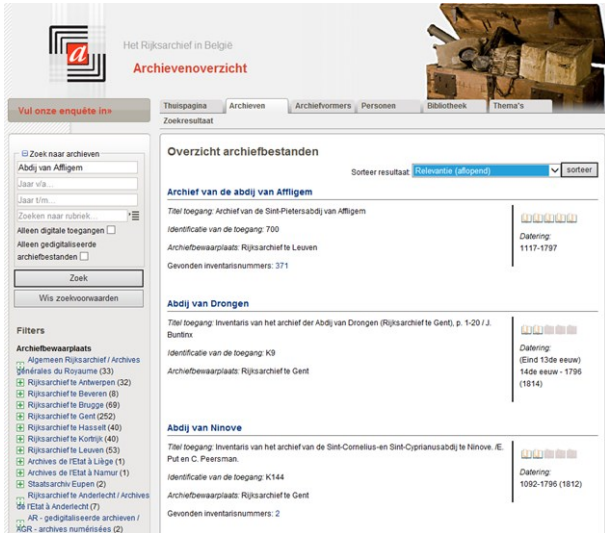
Titel toegang: Kaarten van het notariaat-generaal van Brabant, bewaard op het Algemeen Rijksarchief / L. Janssens

Identificatie van de toegang: T 428

Archiefbewaarplaats: Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume

Thuispagina van de zoekrobot 'Zoeken naar archieven'.³

Je kan doorheen alle beschikbare informatie zoeken en indien nodig je resultaat verder verfijnen door filters, zijnde archiefbewaarplaats, taal van de informatie, rubriek en periode, te gebruiken.

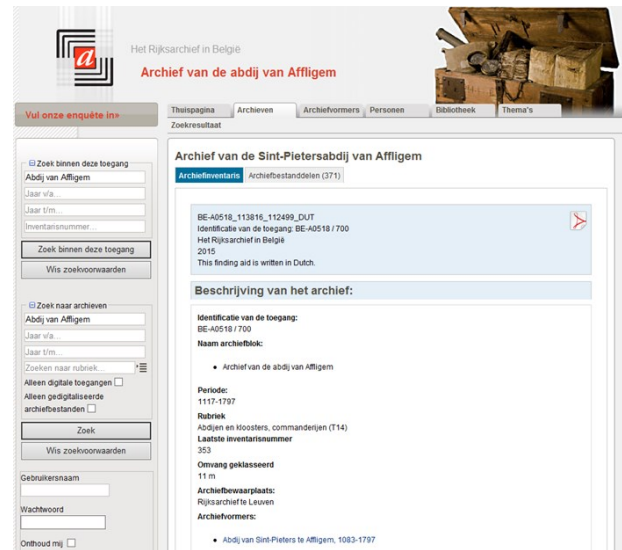

Zoekopdracht 'Abdij van Affligem'.⁴

Via de zoekterm 'Abdij van Affligem' worden er 722 resultaten getoond. De resultaten worden automatisch op relevantie gesorteerd. Het meest aanleunend aan je zoekterm, zal eerst verschijnen. De zoekrobot zal niet alleen op het geheel zoeken, dus 'Abdij van Affligem', maar ook op 'abdij' en op 'Affligem', waardoor je dus ook de archiefbestanden van de 'Abdij van Ninove' of van de 'Schepengriffies van het arrondissement Halle-Vilvoorde', waarvan de schepenbank van Affligem deel uitmaakte, terugvinden. Mits het Rijksarchief van Leuven het abdijarchief bewaard, starten we onze zoektocht hier.

Door te klikken op 'Archief van de abdij van Affligem' wordt een nieuw venster met alle beschikbare informatie geopend:

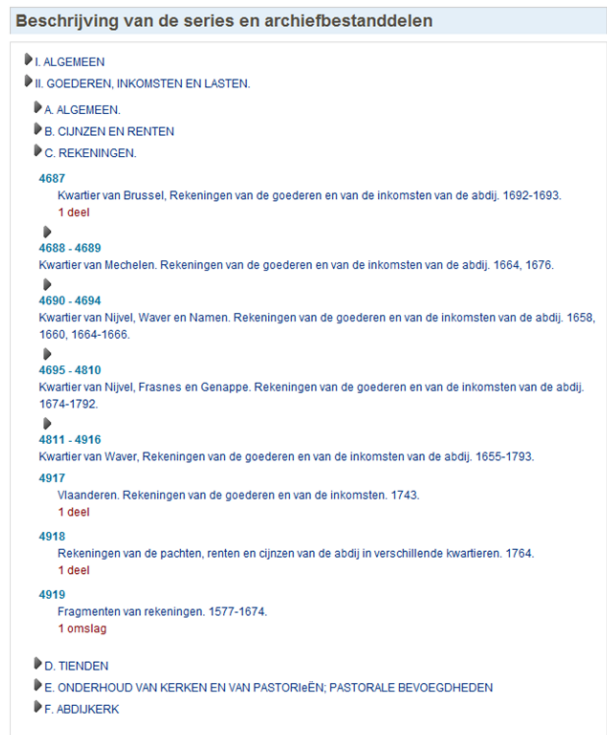
- Beschrijving van het archief met informatie over de geschiedenis van de archiefvormer en het archief, raadpleging en gebruik, verwant materiaal, beschrijvingsbeheer en bijlagen. De zogenaamde inleiding van de inventaris.
- Nadien volgt ook de eigenlijke inventaris, dus beschrijving van de series en archiefbestanddelen. Dit komt overeen met de structuur van de papieren versie en is dus hiërarchisch georganiseerd.

Inventaris van het archief van de Abdij van Affligem.⁵

Er bestaan nu drie mogelijkheden om in dit archiefbestand te zoeken:

1. Als je exact weet wat je zoekt, bijvoorbeeld de rekeningen van de abdij, dan kan je gewoon afdalen in de hiërarchie. Tot je gevonden hebt, wat je zoekt.

Hiërarchische structuur van de inventaris: zoektocht naar de rekeningen van de abdij.

2. Er kan ook gezocht worden in het Pdf-bestand van de inventaris: full-text zoeken (Ctrl + F) op bijvoorbeeld rekeningen.

Doorzoeken van het pdf-bestand van de inventaris.⁶

3. De derde manier om in het archiefbestand te zoeken is via de zoekrobot zelf: 'Zoeken binnen deze toegang'.

Zoeken binnen deze toegang op 'Jan de Witte'.⁷

De voorouder, waar we naar op zoek zijn, heette Jan De Witte. Via 'vrij zoeken' geef je nu de term 'Jan De Witte' in. De zoekrobot gaat nu zoeken op het voorkomen van deze term in de inventaris en vindt welgeteld één resultaat. Dit archiefstuk kan interessant zijn, mits het weergeeft wat onze opdracht was: uitzoeken of er een spoor is van één van onze voorvaders in het archief van de abt van Affligem. Door op de beschrijving te klikken, krijgen we meer informatie over dit document. Het archiefstuk gaat over een geschil tussen de abt en de geestelijken over de benoeming van Jan De Witte als griffier in het jaar 1686.

Archief van de abt van Affligem
Archief van de Sint-Pietersabdij van Affligem

Resultaat van de zoekopdracht naar 'Jan de Witte' in het archief van de Abt van Affligem.⁸

ZOEKROBOT: 'ZOEKEN NAAR PERSONEN'

Op zoek naar informatie over je voorouders? Neem dan zeker eens een kijkje in de databank 'Zoeken naar personen'. Deze zoekrobot is het resultaat van het decennialang werk van vele vrijwilligers. Miljoenen archiefdocumenten werden op een systematische wijze geanalyseerd en beschreven. Naast een korte omschrijving van de akte (inhoud, type, datering en plaats), werden ook de hierin vermelde persoonsgegevens opgenomen. De overgrote meerderheid van de geanalyseerde akten zijn afkomstig van de genealogische bronnen, parochie-registers en registers van de burgerlijke stand. Ook andere types vonden hun weg naar de databank, zoals notaris- en schepenaakten, staten van goed en erfenisaangiften, militie-dossiers en gevangenisregisters, bidprentjes en rouwbrieven, ... De wetgeving betreffende de bescherming van de persoonlijke levenssfeer (wet op de privacy) verbiedt het om persoonsgegevens jonger dan honderd jaar aan derden ter beschikking te stellen. Concreet betekent dit dat in de zoekrobot geen gegevens van na 1918 gezocht kunnen worden. Jezelf zal je dus niet terugvinden! Er kan informatie over alle Belgische gemeenten en steden en zelfs buitenlandse (Belgen die bijvoorbeeld in het buitenland overleden zijn of grensgemeenten die nu tot één van de buurlanden behoren, maar vroeger tot België werden gerekend) gevonden worden. De beschikbare gegevens verschillen echter van regio tot regio. Zo zijn er provincies die goed vertegenwoordigd zijn, terwijl er voor andere zo goed als geen gegevens opgenomen werden.

Thuispagina van de zoekrobot 'Zoeken naar personen'.

Belgische gemeenten en steden en zelfs buitenlandse (Belgen die bijvoorbeeld in het buitenland overleden zijn of grensgemeenten die nu tot één van de buurlanden behoren, maar vroeger tot België werden gerekend) gevonden worden. De beschikbare gegevens verschillen echter van regio tot regio. Zo zijn er provincies die goed vertegenwoordigd zijn, terwijl er voor andere zo goed als geen gegevens opgenomen werden.

Hoe ga je nu van start? Er zijn twee manieren om een zoekopdracht te lanceren. De eerste en eenvoudigste is het 'vrij zoeken'. Door een familienaam en/of voornaam in het veld 'vrij zoeken' in te typen gaat de zoekrobot in alle geanalyseerde akten op zoek naar de zoekterm(en). Het invullen van een periode of plaats beperkt het aantal zoekresultaten en maakt het 'vrij zoeken' iets specifiekier.

Gezien de grote hoeveelheid gegevens is het echter aan te raden om meer gedetailleerd te zoeken en dus aan de slag te gaan met eerste en/of tweede persoon. Ook hier is het mogelijk om nog specifiekier te zoeken en enkele supplementaire gegevens, zoals periode, plaats, beroep en rol in de akte, in te voeren. Opgelet: 'hoe meer gegevens er ingevuld worden, hoe kleiner de kans op een succesvol resultaat'. Niet alleen

omdat de combinatie niet terug te vinden is, maar ook omdat nog niet alle parochieregisters of registers van de burgerlijke stand geanalyseerd werden.

De schrijfwijze van familienamen is gedurende de decennia, en zelfs eeuwen, meerdere malen veranderd. Om hieraan tegemoet te komen werden de knoppen 'exact' en 'klinkt als' geïntroduceerd. Indien 'exact' aangevinkt staat, zal de zoekrobot enkel zoeken op de ingevoerde persoonsnaam, bijvoorbeeld 'Bouwens'. Indien nu 'klinkt als' aangekruist wordt, zal er ook op varianten gezocht worden, zoals bijvoorbeeld 'Bouwens' of 'Bayens'. Ook de voorvoegsels van achternamen zijn meermaals gewijzigd, bijvoorbeeld 'Van den Broucke', 'Vandenbroucke', 'Vanden Broucke',... Door een asterisk (*) voor het hoofdbestanddeel van de naam te voegen (bijvoorbeeld *Broucke), zullen alle mogelijke schrijfwijzen gevonden worden.

Gezien de grote hoeveelheid gegevens is het echter aan te raden om meer gedetailleerd te zoeken en dus aan de slag te gaan met eerste en/of tweede persoon. Ook hier is het mogelijk om nog specifiekier te zoeken en enkele supplementaire gegevens, zoals periode, plaats, beroep en rol in de akte,

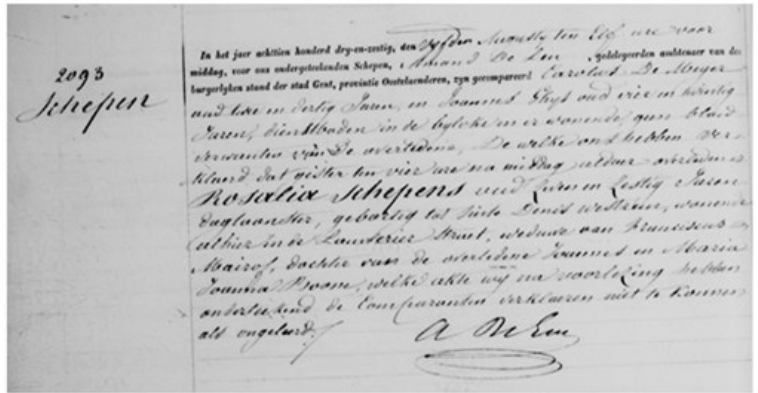
Gegevens van de akte nr. 2093

Project	Burgerlijke stand - Project Demogen Visu
Type akte	Burgerlijke Stand / Overlijdensakte
Gemeente	Gent
Inhoudsomschrijving	Overlijdensakte
Aktedatum	05-08-1863

Personen op deze akte

Overledene

Naam	Rosalia Schepens
Geboorteplaats	Sint-Denijs-Westrem
Leeftijd	67 jaar
Woonplaats	Gent Lauwerier straat
Beroep	dagloonster
Burgerlijke staat	verweduwd
Overlijdensdatum/Plaats	04-08-1863 om 16:00 te Gent
Opmerkingen	overleden in de Bijloke

Vrij zoeken naar 'Rosalia Schepens', '1860-1865' en 'Gent'.⁹ Links het resultaat in de zoekrobot 'Zoeken naar Personen', rechts de originele overlijdensakte van Rosalia Schepens op 5 augustus 1863 te Gent.¹⁰

Gegevens van de akte

Project	Vrijgeleiden – Officieel Belgisch comité voor Nederland
Type akte	Vrijgeleide
Gemeente	
Inhoudsomschrijving	Vrijgeleide
Aktedatum	01-01-1919 (1918-1919)
Opmerkingen	Terugkeer = Amsterdam via Zelzate naar Gent Foto aanwezig

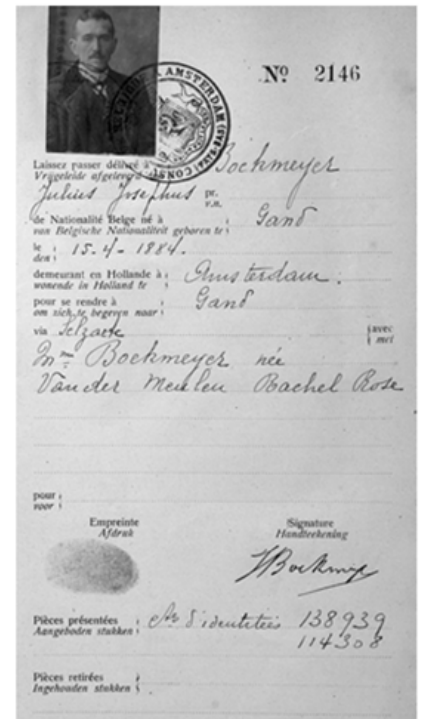
Personen op deze akte

Persoon vermeld in document

Naam	Julius Josephus Boekmeyer
Geboortedatum/Plaats	15-04-1884 geboren te Gent

Persoon vermeld in document

Naam	Rachel Rose Vander Meulen
Opmerkingen	echtgenote

Specifiek zoeken naar 'Boekmeyer Julius Josephus' ('eerste persoon') en 'Vander Meulen Rachel Rose' ('tweede persoon').¹¹ Links het resultaat in de zoekrobot 'Zoeken naar Personen', rechts de originele vrijgeleide van Julius Josephus Boekmeyer.¹²

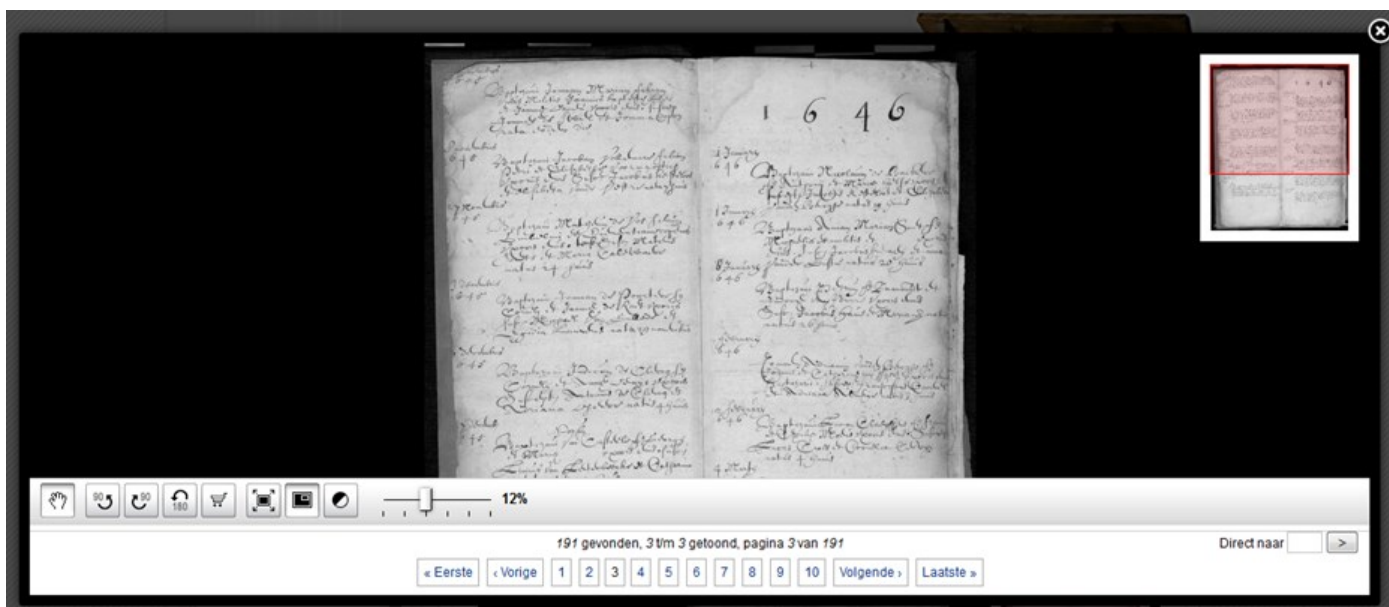
in te voeren. Opgelet: 'hoe meer gegevens er ingevuld worden, hoe kleiner de kans op een succesvol resultaat'. Niet alleen omdat de combinatie niet terug te vinden is, maar ook omdat nog niet alle parochieregisters of registers van de burgerlijke stand geanalyseerd werden.

Wees steeds kritisch! Iedereen maakt fouten en deze zijn soms heel snel gemaakt. Controleer daarom ook de originele akte om 100 % zekerheid te hebben. De niet-genealogische bronnen, zoals militiedossiers of staten van goed, kunnen voorlopig enkel in de betreffende leeszaal geconsulteerd worden. Akten uit de parochieregisters of registers van de burgerlijke stand daarentegen kunnen vaak al digitaal geraadpleegd worden.

Zo is ongeveer 75% van de burgerlijke stand beschikbaar. In de loop van 2019 zal vermoedelijk de volledige verzameling online geraadpleegd kunnen worden. Indien een gemeente/stad ontbreekt, moet er dus voorlopig nog beroep gedaan worden op de microfilms of originele registers in de betreffende gemeente/stad of het Rijksarchief (bewaring van het dubbel, neergelegd bij de rechtbank van eerste aanleg).

Via de zoekwebsite kunnen 27.980 parochieregisters doorzocht worden. Indien een parochie niet in de lijst voorkomt, werden de registers nog niet gedigitaliseerd, omdat ze voor eeuwig en altijd verdwenen zijn (vernietiging door brand na de bombardementen tijdens de Eerste of Tweede Wereldoorlog, weggegooid na waterschade, bv. na overstromingen, of zelfs diefstal en verkoop op rommelmarkten in het buitenland (in het totaal ongeveer 3%)) of in gemeente- of stadsarchieven, die nog geen contract tot digitalisering getekend hebben, bij privépersonen of verenigingen bewaard worden. We stellen alles in het werk om ook deze registers online aan te bieden en zo de collectie te vervolledigen.

Hulp en meer informatie over de werking van de zoekroboten (onder andere tips en tricks bij het zoeken), kunt u bekijken in ons YouTube-filmpje 'Instructievideo' (<https://www.youtube.com/watch?v=0nAc8PZDAWM>).

Doopregister van de Sint-Eligiusparochie te Ettelgem voor de jaren 1664 tot 1778.¹³

EINDNOTEN

- ¹ https://search.arch.be/ead/BE-A0518_107369_105235_DUT.
- ² https://search.arch.be/ead/BE-A0515_102617_101006_DUT.
- ³ <https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/index/index/zoekterm//>.
- ⁴ <https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/index/index/zoekterm/Abdij%20van%20Affligem>.
- ⁵ https://search.arch.be/ead/BE-A0518_113816_112499_DUT.
- ⁶ https://search.arch.be/nl/?option=com_rab_findingaids&view=findingaid&format=pdf&eadid=BE-A0518_113816_112499_DUT.
- ⁷ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/ead/zoekresultaat/zoekterm/Jan%20de%20Witte/eadid/BE-A0518_113816_112499_DUT.
- ⁸ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/index/zoekterm/Jan+de+Witte/eadid/BE-A0518_113816_112499_DUT/inventarisnr/11138161124994644/level/file#c:0.c:4.c:4.
- ⁹ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen/zoekresultaat/q/zoekwijze/s?text=Rosalia%20Schepens&periode=1860-1865&M=0&V=0&O=0&persoon_0_periode_geen=0&plaatsnaam=Gent.
- ¹⁰ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen/zoekresultaat/weergave/akte/sjabloon/component/id/Visu-514_9999_999_791918_000_D_0050-00000104/q/zoekwijze/s?text=Rosalia%20Schepens&periode=1860-1865&M=0&V=0&O=0&persoon_0_periode_geen=0&plaatsnaam=Gent.
- ¹¹ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen/zoekresultaat/q/persoon_achternaam_t_0/Boekmeyer/q/persoon_voornaam_t_0/Julius%20Josephus/q/zoekwijze/s/q/persoon_achternaam_t_1/Vander%20Meulen/q/persoon_voornaam_t_1/Rachel?M=0&V=0&O=0&persoon_0_periode_geen=0.
- ¹² https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen/zoekresultaat/weergave/akte/sjabloon/component/id/VRIJGELEIDEN1_00000146/q/persoon_achternaam_t_0/Boekmeyer/q/persoon_voornaam_t_0/Julius%20Josephus/q/zoekwijze/s/q/persoon_achternaam_t_1/Vander%20Meulen/q/persoon_voornaam_t_1/Rachel?M=0&V=0&O=0&persoon_0_periode_geen=0&persoon=VIJJSkdfMTQ1.
- ¹³ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/inleiding/eadid/BE-A0513_109981_108806_DUT/inventarisnr/11099811088063229/level/file/scan-index/3/foto/513_9000_000_00276_000_0_0005.

De reconstructie van een crimineel verleden

Hoe ga ik op zoek in de archieven van het gerecht en het gevangeniswezen?

Paul Drossens, diensthoofd Rijksarchief Gent

Het Rijksarchief bewaart de historische archieven van de rechterlijke macht en het gevangeniswezen. In deze bijdrage willen we de inhoudelijke rijkdom van deze bestanden onder de aandacht brengen en wijzen op een aantal onderzoekspistes. De archieven bieden onder meer de mogelijkheid om de criminaliteit in een gemeente in de negentiende en twintigste eeuw in kaart te brengen, alsook het gerechtelijke en penitentiaire verleden van een 'criminele' voorouder te achterhalen.

Vooraleer de zoektocht aan te vatten, zijn noties over gerechtelijke organisatie, strafrechtspleging en strafuitvoering geen overbodige luxe. Centraal staat de vraag welke instelling op een bepaald moment bevoegd is. Dit artikel behandelt eerst de gerechtelijke instanties en vervolgens de strafinrichtingen. Na het institutionele luik komen telkens de voornaamste archiefbronnen aan bod. Ter conclusie volgt een case van een moordzaak waarin de verschillende stappen van de gerechtelijke procedure en de strafuitvoering worden doorlopen, met vermelding van de bronnen die hieruit voortvloeien.

DE GERECHTELIJKE ORGANISATIE IN STRAFZAKEN

De oorsprong van de huidige gerechtelijke organisatie situeert zich in de Franse tijd. Na de inlijving van de Verenigde Departementen (de Oostenrijkse Nederlanden en het Land van Luik) in oktober 1795 schaffen de Fransen de gerechtelijke structuur van het ancien régime af en vervangen die door hun model. In strafzaken zetelt in ieder kanton de vrederechter als politierechter. In elk departement bestaan er daarnaast een aantal correctionele politierechtbanken en een criminele rechtbank. Op het hoogste niveau zetelt in Parijs sinds 1790 de Rechtbank van Cassatie, vanaf 1804 het Hof van Cassatie genoemd. Onder het Consulaat wordt met de grondwet van 22 frimaire jaar VIII (13 december 1799) een nieuwe gerechtelijke organisatie ingevoerd die *mutatis mutandis* tot op heden bestaat. De correctionele politierechtbanken worden in 1800 afgeschaft en in elk gerechtelijk arrondissement vervangen door een rechtbank van eerste aanleg, met burgerlijke en correctionele kamers, die respectievelijk de burgerlijke en correctionele rechtbank vormen.

De departementale criminele rechtbanken worden in 1804 omgevormd tot criminele hoven, die op hun beurt in 1811 worden vervangen door tijdelijke rechtscolleges, de hoven van assisen. Het Wetboek van Strafvordering van 1808, dat vandaag nog steeds van kracht is, creëert de functie van onderzoeksrechter en voorziet in een raadkamer op het niveau van de rechtbank van eerste aanleg en een kamer van inbeschuldigingstelling bij het hof van beroep.

De Belgische Grondwet van 1831 behoudt de Napoleontische instellingen en stelt het Hof van Cassatie in als hoogste rechtscollege. De hoven van assisen, één per provincie, die onder het Nederlandse bewind zonder jury zetelen, fungeren opnieuw met een jury. Naast de hoven van beroep van Brussel en Luik, opgericht in 1800, functioneert voortaan ook een hof van beroep in Gent. In 1975 worden twee nieuwe hoven van beroep opgericht in Antwerpen (voor de provincies Antwerpen en Limburg) en Bergen (voor de provincie Henegouwen). Het rechtsgebied van het hof van beroep te Brussel is vandaag beperkt tot de provincies Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad.

“De oorsprong van de huidige gerechtelijke organisatie situeert zich in de Franse tijd.”

Het hof van beroep van Gent is bevoegd voor Oost- en West-Vlaanderen en het rechtsgebied van het hof te Luik omvat de provincies Luik, Namen en Luxemburg.

Om de werkdruk bij de vrederechters die als politierechter zetelen enigszins op te vangen, ontstaan vanaf 1911 in grote agglomeraties vredegerechten met een exclusieve bevoegdheid in strafzaken, die territoriaal bevoegd zijn voor meerdere gerechtelijke kantons. Dergelijke autonome politierechtbanken worden opgericht in Brussel (1911), Antwerpen (1913), Luik (1929), Gent (1960), Brugge (1963) enz. Met de invoering van het Gerechtelijk Wetboek in 1970 zien twintig nieuwe politierechtbanken het licht. Aan de strafrechtelijke bevoegdheid van vrederechters komt uiteindelijk een einde in 1995. Sindsdien hebben de politierechtbanken een nieuwe functie en structuur en zijn zij ingericht op het niveau van het gerechtelijk arrondissement.

WELK RECHTSCOLLEGE IS BEVOEGD?

In strafzaken is de aard van het misdrijf bepalend voor de bevoegdheid van de strafgerechten. In het Belgische strafrecht wordt een onderscheid gemaakt tussen overtredingen, wanbedrijven en misdaden. Dit zijn misdrijven die strafbaar zijn met respectievelijk een politiestraf, een correctionele straf en een criminele straf. De politierechtbank is bevoegd voor de berechting van overtredingen. De correctionele rechtbank doet in principe uitspraak over wanbedrijven. De jury van het hof van assisen is bevoegd voor politieke misdrijven, drukpersmisdrijven en misdaden.

Met uitzondering van de zaken waarin een rechtscollege uitspraak doet in eerste en in laatste aanleg (het hof van assisen) is er steeds hoger beroep mogelijk. Tegen de vonnissen van de rechtbanken van eerste aanleg kan beroep worden aangetekend bij de hoven van beroep. De correctionele kamers van de rechtbanken van eerste aanleg zijn bevoegd voor het beroep tegen de vonnissen van de politierechters.

Om de eenheid van rechtspraak te waarborgen en om toe te zien op een correcte toepassing van de wet is een Hof van Cassatie opgericht dat bevoegd is voor heel België. Het hof zetelt te Brussel en oordeelt niet in feite maar alleen in rechte, dit wil zeggen dat ze zelf geen uitspraak ten gronde doet. Bij het hof kunnen de in laatste aanleg gewezen vonnissen en arresten van hoven en rechtbanken worden aangevochten wegens overtreding van de wet of schending van de voorgeschreven normen. Wanneer het hof een rechtsschending vaststelt, verbreekt het in een cassatiearrest de bestreden rechterlijke beslissing en verwijst het de zaak voor een nieuwe beoordeling ten gronde naar een andere rechtsinstantie van gelijke rang en hoedanigheid als diegene die de verbroken beslissing heeft gewezen.

De aard van de zaak bepaalt welk rechtscollege bevoegd is. Een ander criterium dat hierbij speelt, is de plaats van het misdrijf. Elk rechtscollege is slechts bevoegd binnen een bepaalde territoriale omschrijving. Voor de politierechtbanken is dit het kanton (tot 1995), voor de correctionele rechtbanken het arrondissement, voor de hoven van beroep het rechtsgebied, voor de assisenhoven de provincie en voor het Hof van Cassatie het hele rijk.

VOORWERP	EERSTE AANLEG	HOGER BEROEP
Overtredingen	Politierechtbank	Correctionele rechtbank
Wanbedrijven	Correctionele rechtbank	Hof van beroep
Misdaden, drukpersmisdrijven en politieke misdrijven	Hof van assisen	/

Een gerechtelijke procedure kan in België hoogstens op drie niveaus worden gevoerd: de dubbele aanleg (eerste aanleg en hoger beroep) en cassatie.

Rechtbank van Politie
TE AALST.

PARKET

ST. 46

PRO JUSTICIA.

Van wege de Wet en den Koning.

Wij, Jan-Baptist VERVOORT, Commissaris van politie te Aalst, vervullende het ambt van Openbaar Ministerie bij de Rechtbank van Politie te Aalst, rechterlijk Arrondissement Dendermonde.

Lasten en bevelen aan alle Deurwaarders, daartoe gemachtigd en aangezocht overeenkomstig de wet, te dagvaarden:

1. Daens August aolf, 60 jaren, priester, molenstraat 70. zelf
2. Daens Giffis-frans, 47 jaren, drukker, chippla, welle Bode.
3. Deffra keliet Janst, 33 jaren, leuwer, Postweg 117. zelf
4. De Hauwere Prosper-frans, 32 jaren, bewind, Gentscherstraat 37. inker Mare
5. Heyvaert frans alexandre, 41 jaren, reizigt, Schiedmondichsteuweg 13.
6. Van Schuylenbergh Henri, 37 jaren, magazijnier, Windmolenstraat 45. Weeber
7. De Paupe, Karol Emiel, 38 jaren, kuisd, Hoofdstraat 17. Boney
8. Van Hercklove Louis Jan marie, 34 jaren, bakker, Scherrestaat 46. zelf
9. Bone Phtis Leopold, 19 jaren, kledijemaker, Prabantstraat 1. zelf

De politierechtbank van Aalst veroordeelt op 30 juni 1899 priester Adolf Daens, zijn broer Pieter en 19 anderen omdat ze zonder toelating van de burgemeester door de straten van Aalst zijn getrokken met muziek, gezang en geschreeuw. In beroep doet de correctionele rechtbank van Dendermonde in deze zaak een uitspraak, die het Hof van Cassatie kort erna verbreekt. Het proces moet bijgevolg worden overgedaan voor de correctionele rechtbank van Gent.

© Rijksarchief

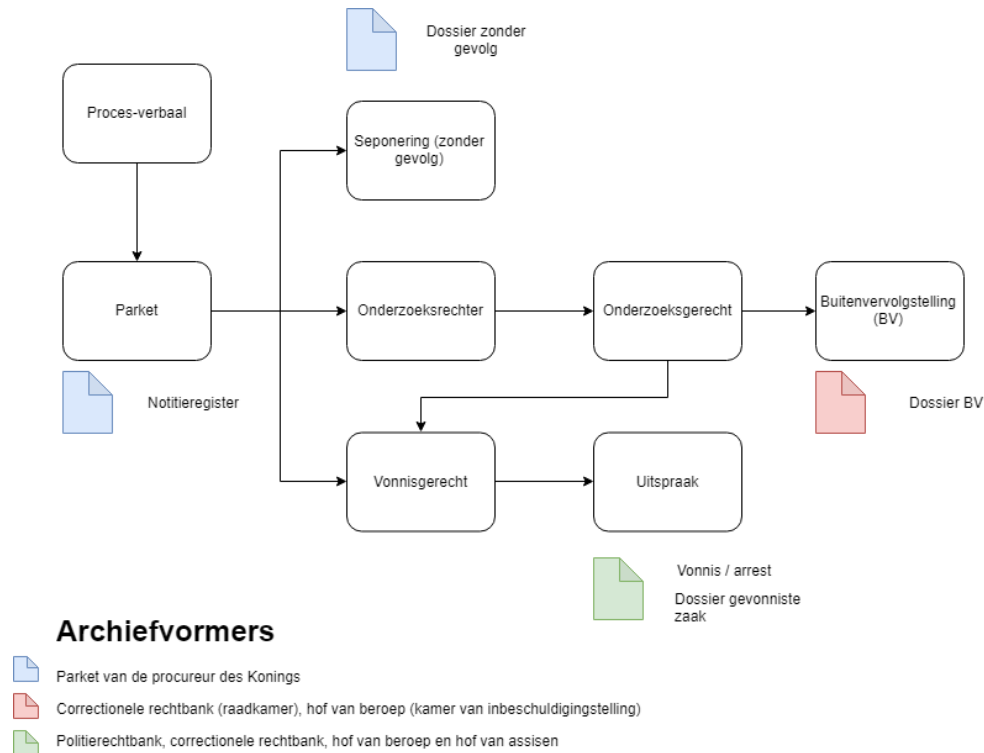
Niet alle strafbare feiten komen voor een rechtbank. Het openbaar ministerie (de procureur des Konings) beslist of het een strafvervolging instelt, dan wel of het afziet van vervolging (seponering). Van vervolging wordt bijvoorbeeld afgezien indien in de loop van het onderzoek de dader niet wordt gevonden of indien de dader wel gekend is, maar het parket de vervolging niet opportuun acht, bijvoorbeeld bij weinig ernstige feiten. De procureur des Konings kan iemand rechtstreeks voor de rechtbank dagvaarden.

Voor misdaden en vele wanbedrijven voert de onderzoeksrechter een gerechtelijk onderzoek, waarna de onderzoeksrechter (de raadkamer bij de rechtbank van eerste aanleg en de kamer van inbeschuldigingstelling bij het hof van beroep) oordelen of er al dan niet voldoende schuld aanwijzingen bestaan. Deze onderzoeksgerechten kunnen beslissen tot buitenvervolginstelling, wanneer uit het onderzoek blijkt dat de feiten geen misdrijven opleveren, dat er onvoldoende bezwaren zijn tegen de verdachte of wanneer de strafvervolginstelling onontvankelijk of vervallen is, bijvoorbeeld door verjaring. Zijn er voldoende bezwaren tegen de verdachte dan verwijst

het onderzoeksgerecht de zaak naar het bevoegde vonnisgerecht dat over de grond van de tenlastelegging oordeelt en de straf bepaalt.

WAT ZIJN DE VOORNAAMSTE BRONNEN?

Aan de hand van het schema van de strafprocedure is het mogelijk de voornaamste bronnenreeksen en hun vindplaats (de archieven van de diverse actoren) te visualiseren. Een misdrijf moet steeds ter kennis komen van het openbaar ministerie. Elke klacht of aangifte wordt in de vorm van een proces-verbaal aan het parket overgemaakt, ingeschreven in het notitieregister en leidt tot de opening van een dossier. Afhankelijk van wat er verder mee gebeurt, zijn er strikt gezien drie soorten: de dossiers zonder gevolg ('sepodossiers'), de dossiers met een beschikking tot buitenvervolginstelling en de dossiers die tot een veroordeling of vrijspraak leiden. Indien de zaak voor het vonnisgerecht verschijnt, zal hier een vonnis of arrest worden geveld.

Archiefvormers

- Parket van de procureur des Konings
- Correctionele rechtbank (raadkamer), hof van beroep (kamer van inbeschuldigingstelling)
- Politie rechtbank, correctionele rechtbank, hof van beroep en hof van assisen

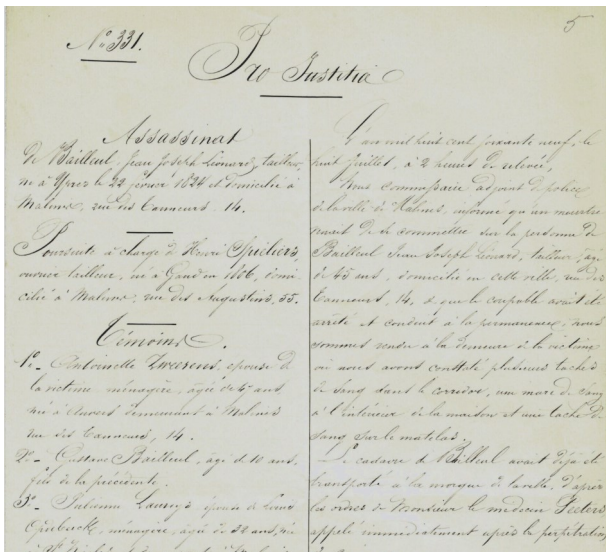
Indien enkel de datum en plaats van een misdrijf zijn gekend, biedt het notitieregister van het parket soelaas. Dit register geeft een overzicht van de criminaliteit in een arrondissement en biedt de mogelijkheid alle of bepaalde misdrijven in een gemeente op te sporen. Het informeert ook over het gevolg dat aan elke zaak is gegeven, wat essentieel is om het gerechtelijk dossier terug te vinden. Van ieder misdrijf wordt normaliter volgende informatie genoteerd: het notitienummer, de namen van dader(s) en slachtoffer(s), de aard van de feiten, de datum van de feiten, van de opmaak van het proces-verbaal en van de ontvangst van het proces-verbaal bij het parket, de verbaliserende ambtenaar, de beslissing om de zaak zonder gevolg te klasseren (bij seponering), de beschikking van het onderzoeksgerecht om de zaak buitenvervolg te stellen of de datum van het vonnis indien de zaak verschijnt voor de rechtbank.

De minuten van vonnissen en arresten zijn steeds op datum van uitspraak geordend. De arresten van de hoven van assisen zijn heel uitgebreid, de vonnissen van de politierechtbank en de correctionele rechtbank zijn eerder beknopt en vermelden, op voorgedrukte bladzijden, enkel de essentie: de namen van dader(s) en slachtoffer(s), de plaats, aard en datum van het misdrijf, de artikelen van het strafwetboek die van toepassing zijn en de uitspraak.

Ook de rechtsplegingsdossiers verschillen van inhoud en omvang. Dossiers van zonder gevolg geklasseerde zaken van het parket en de meeste dossiers van de politierechtbank bevatten vaak weinig meer dan het proces-verbaal waarin de feiten zijn beschreven. Inhoudelijk zijn de dossiers van de zaken die het voorwerp uitmaken van een gerechtelijk onderzoek veel rijker. Deze dossiers bevatten alle stukken die in de loop van het onderzoek zijn aangelegd: processen-verbaal van verhoor van de verdachte(n) en van getuigen, inlichtingenbulletins van de plaatselijke overheid, verslagen van deskundigen, nota's van de onderzoeksrechter, plaatsbeschrijvingen, schetsen en plattegronden van de plaats delict, inbeslaggenomen stukken, enz. Vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw duiken de eerste foto's op, maar het duurt tot het interbellum vooraleer in de meeste dossiers foto's zitten. Verschijnt de zaak voor een vonnisgerecht komen daar nog de beschikking van het onderzoeksgerecht, stukken met betrekking tot het proces en een afschrift van het vonnis of arrest bij. De dossiers bieden de mogelijkheid om te reconstrueren wat er is gebeurd, maar geven vaak ook een diepgaand beeld van de dader: motieven en beweegredenen, achtergrond, milieu en gezinssituatie.

De dossiers van de correctionele rechtbanken en van de hoven van beroep hebben betrekking op bedreigingen, slagen en verwondingen, openbare zedenschennis, diefstal, ambtsmisdrijven begaan door ambtenaren, fraude, laster en eerroof, smaad aan de politie, valsheid in geschrifte, gebruik van een

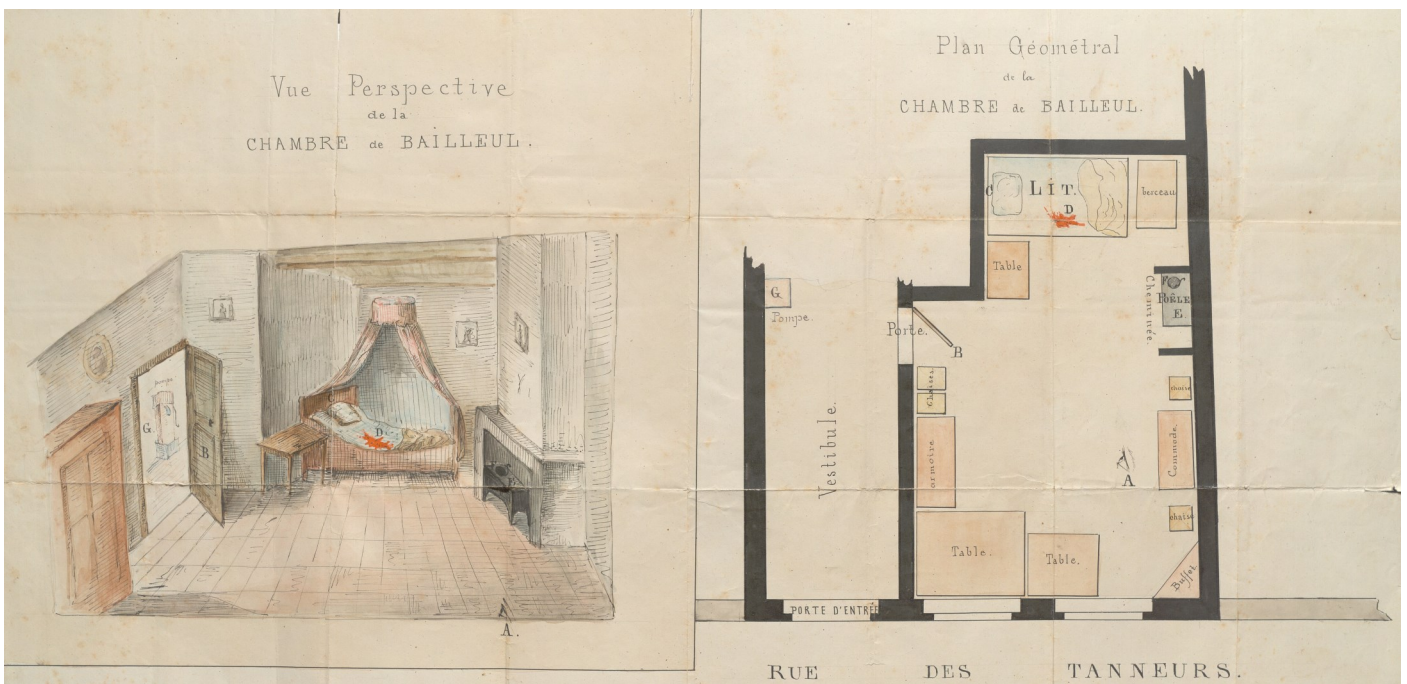

Dit proces-verbaal brengt de moord op Jean Bailleul ter kennis aan het parket.
© Rijksarchief

valse naam, in geschrifte, gebruik van een valse naam, onwettig uitoefenen van de geneeskunde, ontucht en houden van een bijzit, kinderverwaarlozing, hanengevechten, illegaal stoken van alcohol enz. In het archief van de correctionele rechtbank zitten ook dossiers inzake verkeersongevallen met een dodelijke afloop, die vandaag de bevoegdheid zijn van de politierechtbank. Dossiers over arbeidsongevallen,

kinderarbeid en het niet respecteren van de werkuren bieden een onvermoede kijk op de arbeidsomstandigheden en de positie van het kind aan het einde van de negentiende eeuw.

Het meest tot de verbeelding sprekend zijn natuurlijk de assisendossiers. De bronwaarde van deze dossiers betreffende seksuele delinquentie, vermogensdelicten, moord en doodslag, brandstichting, diefstal met verzwarende omstandigheden, politieke misdrijven, machtsmisbruik door veldwachters en verstoring van de openbare orde is enorm. Deze dossiers zijn vooral voor lokaal historisch onderzoek geëerde bronnen omwille van hun detailrijkdom en volledigheid. Het is niet uitzonderlijk dat aan de hand van een lijvig assisendossier over een moord, een zware mishandeling of bendecriminaliteit zowat alle aspecten van de lokale samenleving uit de doeken worden gedaan. De getuigenissen en verklaringen van huispersoneel, leerjongens, seizoen- of fabrieksarbeiders, prostituees, ongehuwde moeders, jaloerse echtgenoten, slachtoffers van incest en verkrachting belichten zoals geen andere bron de sociale werkelijkheid, de leef- en werkomstandigheden, de menselijke gedragingen en mentaliteit. Naast de processen-verbaal van de ondervraging van de beschuldigde en de getuigen maken de akte van beschuldiging, de stukken betreffende de samenstelling van de jury, het zittingsverslag en de vragen aan en antwoorden van de jury het mogelijk het proces minutieus te herbeleven.

Assisendossiers bevatten vaak mooie, getekende plattegronden van de plaats delict.
© Rijksarchief

Op de arresten en dossiers van de Vlaamse hoven van assisen bestaan nadere toegangen, opgesteld door vrijwilligers, griffiepersoneel of medewerkers van het Rijksarchief, waarmee het mogelijk is deze rijke archieven eenvoudig te doorzoeken op naam van dader of slachtoffer, datum van arrest of van de feiten, aard en plaats van het misdrijf, de strafmaat enz. Zo kan je heel snel nagaan of er ooit een familielid voor assisen is verschenen, welke misdaden er sinds de Franse tijd zijn gepleegd in de eigen gemeente of onderzoek verrichten naar specifieke misdaden zoals brandstichting of oudermoord in een bepaalde provincie of regio. Ook op de vonnissen en dossiers van een aantal correctionele rechtbanken (Antwerpen, Brugge, Gent en Leuven) worden momenteel nadere toegangen aangelegd. Voor zover ze betrekking hebben op zaken jonger dan 100 jaar zijn deze toegangen echter niet vrij raadpleegbaar.

HIATEN

Niet alle gerechtelijke archieven hebben de tand des tijds goed doorstaan. In Vlaanderen zijn heel wat gerechtsgebouwen getroffen door brand of bombardementen: Dendermonde (1914), Ieper (1914), Leuven (1914), Hasselt (1918), Oudenaarde (1918), Gent (1926) en Kortrijk (1938 en 1944). Daarnaast vertonen veel gerechtelijke archieven hiaten door wanbeheer en onoordeelkundige vernietigingen.

DE DOORBRAAK VAN DE GEVANGENISSTRAF EN DE PENITENTIAIRE ONTWIKKELING

Vrijheidsberoving als straf is een relatief recent fenomeen. In het ancien régime dient de gevangenis voornamelijk voor de hechtenis van personen tijdens het onderzoek en het proces. De effectieve straffen zijn verbanning, de vermogensstraf, de onterende straf (zoals de schandpaal), de lijfstraf of de doodstraf. Aan het einde van de achttiende eeuw komt hier onder invloed van de Verlichting geleidelijk aan verandering in. Onder het Oostenrijkse bewind richten de Staten van Vlaanderen en van Brabant tuchthuizen op in respectievelijk Gent en Vilvoorde. Deze inrichtingen gelden op dat moment als het prototype van de moderne gevangenis. Gevangenen worden opgesloten volgens geslacht, leeftijd en gepleegd feit, werken overdag in gemeenschap en verblijven 's nachts in afzondering.

De doorbraak van de gevangenisstraf in de strafwetgeving vindt plaats in de Franse periode. Tegelijk wordt hier ook het Franse model voor het gevangeniswezen ingevoerd, dat nauw aansluit bij de nieuwe gerechtelijke organisatie. Bij elk vredegerecht (politie rechtbank) is er een politiegevangenis of amigo voor personen veroordeeld tot een politiegevangenisstraf.

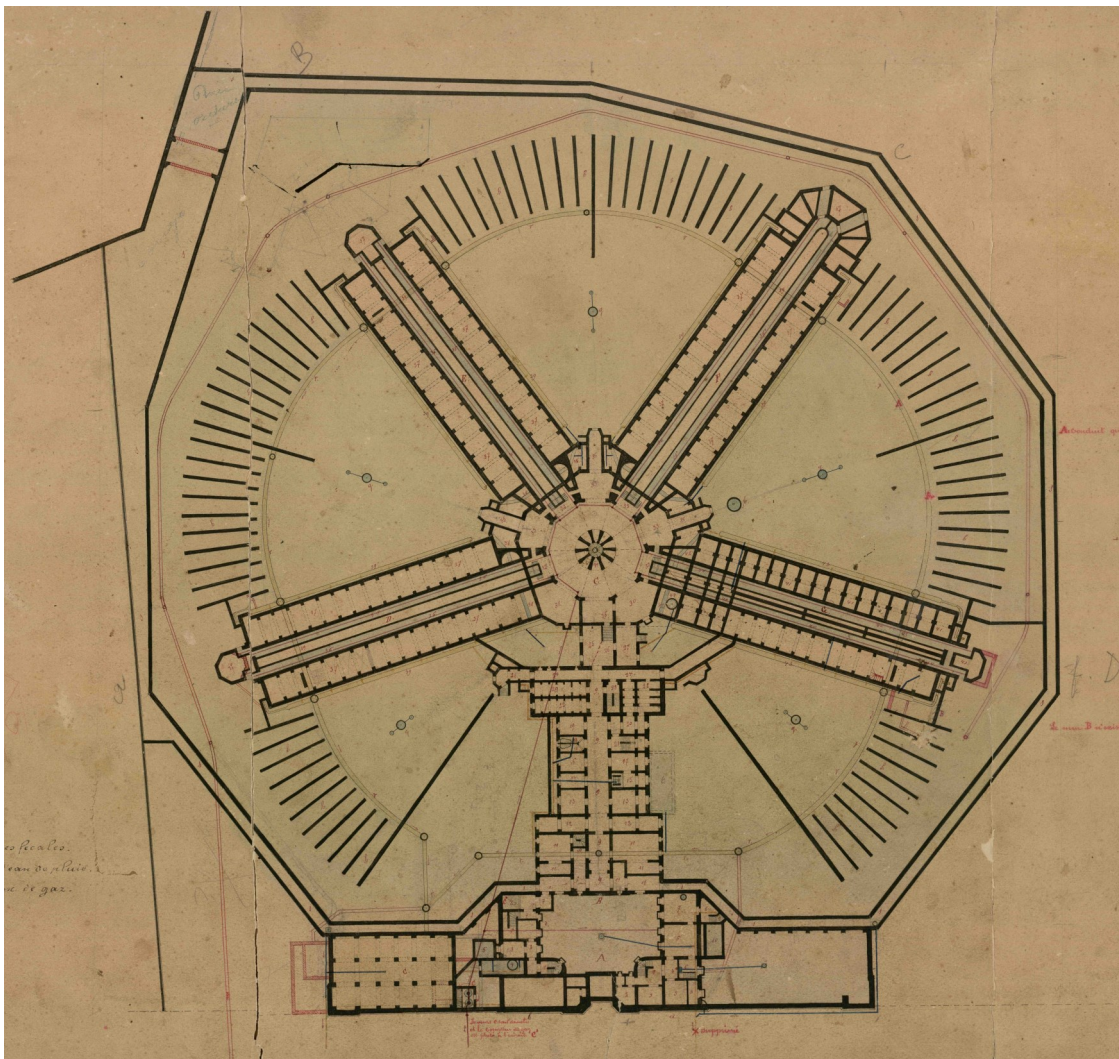
In elk gerechtelijk arrondissement bestaat een arresthuis (*maison d'arrêt*) voor verdachten en beklaagden. In de stad waar de criminele rechtbank (het latere hof van assisen) zetelt, is tevens een justitiehuis (*maison de justice*) voor beschuldigen. Veroordeelden tot een correctionele straf van maximaal een jaar verblijven in een verbeterhuis (*maison de correction*). In de tuchthuizen van Gent en Vilvoorde komen veroordeelden tot een straf van meer dan een jaar terecht.

Onder het Nederlandse bewind wijzigt er relatief weinig. Voor verdachte en beschuldigde militairen bestaat voortaan een provoosthuis (*maison prévôtale*). Veroordeelden tot een politiegevangenisstraf worden in een huis van bewaring (*maison de dépôt*) opgesloten. Hier verblijven ook gegijzelden wegens schulden, passanten en burgerlijk veroordeelden. De arrest-, justitie-, provoost- en verbeterhuizen zijn vaak in eenzelfde gebouw ondergebracht. In de gevangenschappen heerst een gemeenschapsregime, waarbij van een strikte scheiding tussen mannen, vrouwen en kinderen vaak geen sprake is. De toestand van de penitentiaire infrastructuur en het gevangenisregime van de gedetineerden tijdens het Franse en Nederlandse bewind zijn ronduit erbarmelijk. De gevangenschappen zijn overbevolkt, er heerst promiscuïteit en de leefomstandigheden zijn beneden alle peil.

Een **verdachte** is de persoon tegen wie een strafrechtelijk onderzoek loopt. Vanaf de verwijzing naar het vonnisgerecht spreekt men van **beklaagde** (persoon die naar de politierechtbank of correctionele rechtbank wordt verwezen) of **beschuldigde** (persoon die voor het hof van assisen moet terechtstaan).

Cellulaire gevangenissen, zoals de Nieuwewandeling, worden vanaf het midden van de 19de eeuw de norm in België. © Rijksarchief

Edouard Ducpétiaux, die in het pas onafhankelijke België is aangesteld als inspecteur-generaal van de gevangenissen en weldadigheidsinstellingen en die functie blijft uitoefenen tot aan zijn vrijwillig ontslag in 1861, brengt hier verandering in door stapsgewijs een reeks hervormingen uit te voeren. Hij introduceert in België een uniform toegepast gevangenisregime gebaseerd op het principe van de cellulaire afzondering. De invoering en veralgemening van het cellulair regime gaat gepaard met een groots bouwprogramma. Tussen 1844 en 1875 worden niet minder dan 24 cellulaire gevangenissen in gebruik genomen.

De Belgische gevangenisstructuur ondergaat weinig wijzigingen. De bevolking van de arrest- en justitiehuisen en van het huis van bewaring verandert niet. In het provoosthuis worden naast beklagde en beschuldigde militairen ook veroordeelde militairen opgesloten.

Veroordeelden tot een korte correctionele gevangenisstraf komen terecht in het strafhuis (*maison pour peines*).

Aanvankelijk staan de gevangenissen van Gent, Hemiksem (tot 1867) en Vilvoorde (tot 1871) in voor de opsluiting van veroordeelden tot een criminele of lange correctionele gevangenisstraf. Hierna komt deze categorie van gedetineerden terecht in de centrale gevangenis van Gent (tot 1935) of Leuven (vanaf 1860). De hulpgevangenissen, in de hoofdplaats van elk gerechtelijk arrondissement, zijn bestemd voor veroordeelde of aangehouden gedetineerden van beide geslachten. Zij fungeren als arresthuis, provoosthuis, huis van bewaring, strafhuis en, in de steden waar het hof van assisen zetelt, als justitiehuis. In de inrichtingen die gedetineerden van beide geslachten ontvangen, is de gevangenis in twee kwartieren verdeeld, één voor mannen en één voor vrouwen.

WAAR VIND IK EEN GEDETINEERDE TERUG?

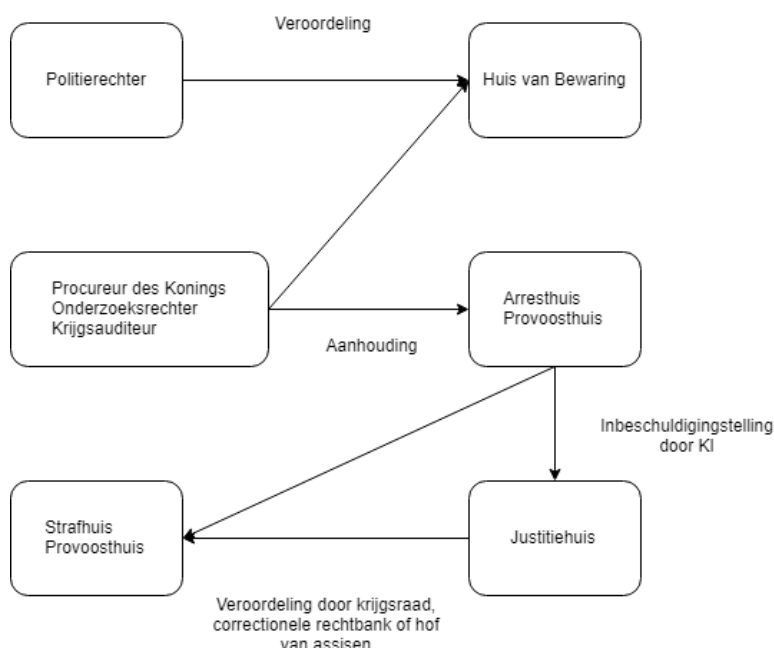
Bij gerechtelijke archieven is het noodzakelijk de plaats, aard en datum van het misdrijf te weten om na te gaan welke rechtbank bevoegd is. Bij gevangenisarchieven ligt het iets moeilijker om te antwoorden op de vraag in welke gevangenis (sen) een gedetineerde verbleef. Een veroordeelde gedetineerde kan in principe in het hele land terecht komen. Een verdachte, beklagde of beschuldigde is eenvoudiger terug te vinden aangezien die in het arresthuis, provoosthuis of justitiehuis is opgesloten van het arrondissement of de provincie waar de feiten zijn gepleegd.

De gevangenisrol is de bron bij uitstek om mee van start te gaan. Elke persoon die in een gevangenis verblijft, zelfs al is het maar voor enkele dagen, wordt in een rol ingeschreven. Indien je enkel op de hoogte bent van de plaats en datum van het gepleegde feit is het aangewezen de zoektocht te starten met de rol van het arresthuis van de arrondissementale gevangenis. Gedetineerden worden steeds in chronologische volgorde ingeschreven op datum van aankomst. In de rechterkolom staat wanneer en waarom de gedetineerde uiteindelijk de afdeling verlaat. De persoon kan in vrijheid worden gesteld, in gevangenschap zijn overleden of naar een andere gevangenis of gevangenisafdeling zijn overgebracht. Bij een overplaatsing moet het onderzoek via een andere rol worden voortgezet aan de hand van de al vergaarde informatie. Zo is de dag van uitschrijving in de ene afdeling veelal de dag van inschrijving in de nieuwe afdeling. Op de meeste gevangenisrollen bestaan alfabetische tafels (klappers) op naam van de

gedetineerde. Aan de hand van de verschillende rollen is het relatief eenvoudig om de penitentiaire loopbaan van een voorouder te reconstrueren.

Tot aan het begin van de twintigste eeuw bieden de rollen van de verschillende gevangenis-afdelingen waardevolle informatie over de identiteit van de gedetineerden, hun burgerlijke stand, beroep, geloofsovertuiging, de reden van opsluiting en de opsluitingsduur. Ze bevatten ook uitgebreide persoonsbeschrijvingen met vermelding van lichaamslengte, kleur van haar en ogen, vorm van gezicht, mond, neus, lippen en kin en de aanwezigheid van littekens, tatoeages of andere opmerkelijke uiterlijke kenmerken.

Sinds het laatste kwart van de negentiende eeuw is voor elke gedetineerde ook een opsluitingsdossier aangelegd. Dit dossier volgt de gedetineerde telkens hij of zij naar een andere inrichting wordt overgebracht en zit in het archief van de gevangenis waar de betrokkene het laatst is opgesloten, op datum van invrijheidstelling. Opsluitingsdossiers bevatten alle administratieve stukken die betrekking hebben op de hechtenis en de invrijheidstelling, zoals het bevel tot aanhouding, een uittreksel van het vonnis, fiches van bezoeken en van de briefwisseling, rapportbriefjes, informatiebulletins van de lokale overheid, medische verslagen en stukken betreffende (vervroegde) invrijheidstelling. Uitzonderlijk bevatten ze egodocumenten, zoals brieven en tekeningen. Vanaf het midden van de twintigste eeuw zitten er foto's van de gedetineerde in het dossier.

Speliers, Henri
 fil de *Antoine* *dit*
 et de *Isabelle Piromont* *dit*
 né à *Gant*, province de *la Fl.-Wall.*
 demeurant à *Watersloot*, province de *Brabant*
 appartient à la population *urbaine*
 profession d' *ouvrier tailleur*
 moyens d'existence *indépendant*
 état civil *Marié à Mathilde De Wilde*

5720

SIGNALEMENT.
 Agé de *63 ans* le *20 juin 1869* nez *droit*
 taille de *1 m. 60 cent.* bouche *moyenne*
 cheveux *noirs* menton *court*
 sourcils *id.* visage *oval*
 front *déprimé* teint
 yeux *bleu foncé* *barbe grise*

Marques particulières.

Inscrit par suite (?) de transport
 (*) Arrestation, transfert, mutation.

Persoonsbeschrijving van Henri Speliers in de rol van de afdeeling voor veroordeelden tot een criminele straf in de centrale gevangenis van Gent. © Rijksarchief

Van veroordeelde gedetineerden waarvan de straf meer dan drie maanden bedraagt, houdt de gevangenisadministratie sinds het midden van de negentiende eeuw een moreel verslag bij in een register. Ze kan zo genadevoorstellen en, vanaf de wet-Lejeune van 1888, voorstellen tot voorwaardelijke invrijheidstelling motiveren. Het verslag beslaat twee volledige bladzijden. De linkerbladzijde verschaft informatie over burgerlijke stand, beroep, middelen van bestaan en gezinssituatie, scholing, geloofsovertuiging, gezondheidstoestand, gedrag, aanzien en strafrechtelijk verleden. Op deze bladzijde staat ook de plaats van het misdrijf, een beschrijving van de feiten waarvoor de gedetineerde is veroordeeld, de datum van de veroordeling, het rechtscollege dat de straf uitspreekt, de aanvang van de hechtenis en de duur van de straf. De rechterbladzijde is voorbehouden voor alle informatie met betrekking tot de hechtenis en de invrijheidstelling: gedrag tijdens de opsluiting, eventuele tuchtsancties, gevangenisarbeid en genademaatregelen. Het register vermeldt steeds het rolnummer en de datum van invrijheidstelling of ontslag, waardoor er steeds een link is met de rol van het strafhuis en het opsluitingsdossier. In 1924 wordt het register van morele verslaggeving vervangen door een dossier. De in totaal 122.854 morele dossiers van de jaren 1924-1952 berusten in het Algemeen Rijksarchief 2 - depot Cuvelier.

RAADPLEEGBAARHEID

Aangezien het bij uitstek heel privacygevoelige bronnen zijn, lenen gerechtelijke en penitentiaire archieven zich vooral voor onderzoek naar personen die leefden in de eerste helft van de 20ste eeuw of eerder. Documenten jonger dan 100 jaar zijn enkel raadpleegbaar mits toelating van de bevoegde instantie. Bij gerechtelijke archieven in strafzaken is dit de procureur-generaal bij het hof van beroep van het ressort; voor de archieven van de gevangenis beslist de Algemeen Rijksarchivaris of zijn gemachtigde.

CASE: IN DE VOETSPOREN VAN EEN MOORDENAAR

Op donderdag 8 juli 1869 pleegt de 63-jarige Henri Speliers een moord in Mechelen. Hij gaat rond 13u30 thuis langs bij zijn 45-jarige baas, Jean Joseph Bailleul, die hij na een schermutseling met een mes doodsteekt. De politiecommissaris komt ter plaatse en maakt een proces-verbaal op van de feiten. De zaak wordt ter kennis gebracht van het parket van Mechelen, die de moord in het notitieregister registreert. Een onderzoeksrechter wordt aangesteld en een gerechtelijk onderzoek opgestart. De getuigen worden verhoord, de dokter stelt de doodsoorzaak van het slachtoffer vast en stelt een verslag op en er wordt een beschrijving van de plaats van het misdrijf gemaakt. De dader is ondertussen gevat, ondervraagd en opgesloten in het arresthuis van de Mechelse gevangenis waar hij in de rol wordt ingeschreven en er een opsluitingsdossier wordt aangelegd.

Na afloop van het gerechtelijk onderzoek verschijnt de zaak voor de raadkamer van Mechelen. Aangezien het hier een moordzaak betreft, een misdaad, beveelt de raadkamer dat de stukken worden overgemaakt aan de procureur-generaal van Brussel opdat die de kamer van inbeschuldigingstelling bij het hof van beroep kan vragen de verdachte te verwijzen naar het hof van assisen. Henri Speliers wordt door dit onderzoeksgerecht in beschuldiging gesteld en moet dus verschijnen voor het hof van assisen van Antwerpen. Het rechtsplegingsdossier met alle stukken inzake het onderzoek verhuist naar Antwerpen waar het de basis vormt van het assisendossier.

TRIBUNAL
DE
1re INSTANCE
DE
MALINES.
CABINET
DE
JUGE D'INSTRUCTION.

AUDITION DE TÉMOIN
EN CAUSE

74

DE

Speliers, Henri

L'an mil huit cent soixante ~~un~~ *sur le douze juillet*, devant nous Juge d'Instruction de l'arrondissement de Malines, assisté de notre Commissaire-Greffier, soussigné, a comparu le témoin ci-après, lequel après nous avoir représenté *l'arnetation* lui donnée et avoir juré à l'aide de Dieu et de ses saints de dire toute la vérité, rien que la vérité, a déclaré n'être ni parent, ni allié, ni domestique d' ~~elle~~ *prévenu* et a, hors la présence *de lui* et séparément des autres témoins, sur nos interpellations, déposé comme suit :

Je me nomme : *Heveris, Antoinette, veuve Bouillet, Ménagère, Sœur de M. Canté, demeurant à Malines*

Speliers était un ancienne commis-garde de mon mari. Le trouvant sans ouvrage dans le courant de l'hiver dernier mon mari consentit à lui en donner. Il était convenu qu'il gagnerait cinq francs par semaine plus les navires *avec du midi et du soir*. Il gagnait ailleurs. Pendant un petit temps *il s'égarement* dans son linge. De temps en temps il m'engageait lorsqu'on lui payait sa semaine *il prélevait* tout d'un franc, un franc et demi et quelque fois deux francs. *Il finit à lui acheter* du linge ou des vêtements c'est ainsi qu'il soulevait *plus de* différentes sommes qui s'élevaient à cinq francs et qu'il destinait à acheter *plus tard* un paletot. *À l'occasion*

approuvé l'écriture des témoins ci-dessus.

Heveris
Jules de Samth
Speliers

Speliers

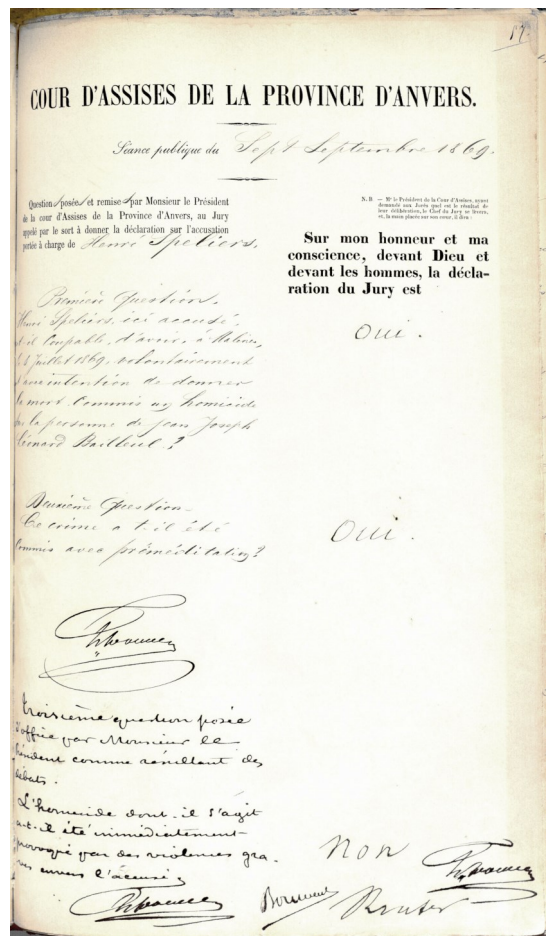
Jules de Samth

Proces-verbaal van verhoor van de vrouw van het slachtoffer waarin zij getuigt dat Speliers rond 11u30 tegen haar zegt: "Werke doen ik niet meer. Hier is mijn mes en daar moet uw man zijn leven bij laten eer het avond is". © Rijksarchief

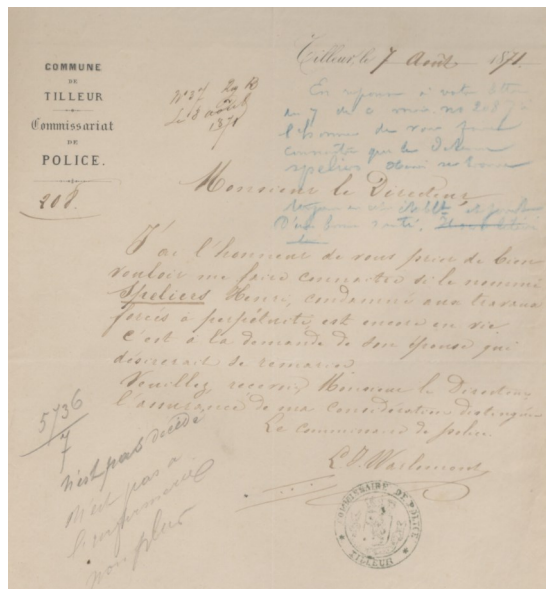

Henri Speliers wordt overgebracht van het arresthuis van Mechelen naar het justitiehuis van de Antwerpse gevangenis, waar hij in de rol wordt geregistreerd. Zijn opsluitingsdossier reist met hem mee. Het proces neemt maar een dag in beslag. Bij de opening van de zaak voor het hof van assisen op 7 september 1869 wordt eerst de jury samengesteld. De akte van beschuldiging van het openbaar ministerie (de procureur-generaal) wordt voorgelezen, Speliers en de getuigen worden ondervraagd en het openbaar ministerie en de verdediging van Speliers voeren hun pleidooien. Hierna neemt de voorzitter het woord en legt de jury drie vragen voor, waarop zij met ja of neen moeten antwoorden. Heeft Speliers het slachtoffer vrijwillig gedood? JA. Heeft hij dit met voorbedachten rade gedaan? JA (het gaat dus om moord en niet om doodslag). Handelde Speliers uit wettige zelfverdediging? NEEN. Het hof en de jury veroordelen Speliers tenslotte tot de doodstraf en tot de kosten. Hij verliest ook zijn burgerlijke en politieke rechten. Speliers legt zich niet neer bij deze uitspraak en stelt cassatieberoep in. Het Hof van Cassatie bevestigt echter het arrest van het hof van assisen. De gerechtelijke procedure is hiermee afgerond en het strafdossier wordt afgesloten en opgenomen in het archief van het Antwerpse hof.

De uitspraak van het assisenhof wordt op 4 december 1869 bekend gemaakt door middel van een aanplakbrief op de markt van Antwerpen en van Mechelen. Hierop staat vermeld dat de doodstraf bij Koninklijk besluit is omgezet in levenslange dwangarbeid. Kort hierna verlaat Speliers het justitiehuis van Antwerpen en verhuist hij naar de centrale gevangenis van Gent, die op dat moment nog bestemd is voor veroordeelden tot dwangarbeid. Hij wordt geregistreerd in de rol van de afdeling voor veroordeelden tot een criminele straf. In Gent takelt Speliers geleidelijk aan af en hij overlijdt uiteindelijk op 20 mei 1883, twee weken voor zijn 77ste verjaardag. De briefwisseling en medische verslagen in zijn opsluitingsdossier, dat geklasseerd is op de dag van zijn overlijden, geven een kijk op zijn laatste levensjaren achter tralies. Bijkomende informatie is normaliter te vinden in de morele boekhouding, maar de registers van de morele verslaggeving zijn voor de centrale gevangenis van Gent pas vanaf 1898 bewaard.

De vragen die aan de jury in de zaak Bailleul zijn gesteld en de antwoorden van de jury. © Rijksarchief

Brief van 7 augustus 1871 waarin de gemeente Tilleur bij de gevangenisdirecteur van Gent informeert of Henri Speliers nog in leven is, op vraag van zijn vrouw die wil hertrouwen. © Rijksarchief

PRO JUSTITIA.

Extrakt naar luid van artikel 18 van het Strafwetboek.

VEROORDEELING TOT DE DOOD.

Bij arrest van het Hof van Assisen der provincie Antwerpen, zitting houdende te Antwerpen, uitgesproken den 7 September 1869, is de genaamde Henricus SPELIERS, oud 63 jaren, kleermakersgast, geboren te Gent, woonende te Mechelen, plichtig verklaard van moord.

Diensvolgens is voornoemde Henricus SPELIERS veroordeeld geweest tot de straf des doods en bij lijve tot de kosten van het proces.

Verders is voornoemde SPELIERS eeuwig ontzegd van het recht : 1° om openbare ambten of bedieningen te vervullen ; 2° van stemmen, van kiezen, van gekozen te worden ; 3° om eenig ordeteeken te dragen of eenigen titel van adeldom te voeren ; 4° om gezworene te zijn of deskundige, om bijzondere getuige of bevestiger te zijn bij de akten ; om in rechte te getuigen, anders dan ten einde aldaar enkele inlichtingen te geven ; 5° om deel te maken van eenigen familierraad, om geroepen te worden tot de bediening van voogd, toezienden voogd of curator, tenzij over zijne kinderen en op het eensluidend advies van den familierraad, alsook om de bediening van gerechtelijken raad of voorloopigen beheerder te vervullen ; 6° om jachtbrieven te bekomen, om deel te maken van de Burgerwacht of dienst te nemen in het leger.

Voor gelijkvormig Extract, afgeleverd aan het openbaar Ministerie.

De Grefier,
BOUWENS.

Bij Koninklijk besluit van 30 November 1869, is de straf des doods hierboven gemeld, veranderd in degene van eeuwigdurende dwangarbeid.

Antwerpen, den 4 December 1869.

De Prokureur des Konings,

E. BOCQUET.

Antwerpen. — Drukkerij L. LEGROS & J. DE DEKEN, Kathelijne-vest, 23.

Affiche met de bekendmaking van de veroordeling tot de dood van Henri Speliers.

© Rijksarchief

BIBLIOGRAFIE

Maes E., *Van gevangenisstraf naar vrijheidsstraf. 200 jaar Belgisch gevangeniswezen*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 2009.

Rotthier I., *De Gevangenisgids. Archiefgids betreffende de archieven van de Vlaamse penitentiaire inrichtingen*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2001.

Velle K. en Drossens P., 'De rechterlijke macht', in Van Den Eeckhout P., Vantemsche G. (red.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België, 19e-21e eeuw*. Derde herziene en uitgebreide uitgave. Volume I. Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 2017, 697-728.

Minimale registratie van je collectie

Bert Lemmens, stafmedewerker PACKED

Wanneer je voorwerpen verzamelt met een cultureel-erfgoedwaarde is het altijd verstandig om nauwgezet te registreren welke voorwerpen je verwerft en hoe je ze verworven hebt. Zo kun je later aantonen of een voorwerp ooit al dan niet in jouw bezit is geweest én of je het op rechtmatige wijze verworven of afgestoten hebt. In de professionele museumwereld is die goede praktijk formeel vastgelegd in de ethische code van de International Council of Museums (ICOM) en in richtlijnen van het International Committee for Documentation (CIDOC). Musea beschouwen deze goede praktijk als de absolute minimumnorm voor collectieregistratie. Dit artikel legt uit hoe je die goede praktijk ook in je heemkundige kring of in je eigen privécollectie kan toepassen. Zo kun je, wanneer nodig, verantwoording afleggen voor de objecten in je bezit.

Door minimale registratiegegevens digitaal te registreren, heb je meteen ook een stevige basis om de erfgoedwaarde van je collectie verder te verkennen. Op het web is mogelijk heel wat informatie terug te vinden over vervaardigers, gebruikers en kenners van het voorwerp. Door die informatie digitaal te koppelen aan de minimale registratiegegevens wordt de erfgoedwaarde van je collectie meteen een stuk inzichtelijker. Meer informatie over het koppelen van je collectie met andere databronnen op het web vind je terug in het artikel Sam Donvil (PACKED vzw), 'Hoe publiceert je rekenbladen of datasets met heemkundige informatie op Wikidata?', *Bladwijzer*, 22, 41-46.¹

Voor dit artikel gaan we ervanuit dat je je collectie registreert in een rekenblad (bijvoorbeeld Microsoft Excel, LibreOffice calc of Google Spreadsheet). Rekenbladsoftware vind je terug op vrijwel elke computer en maakt je data, mits een aantal voorzorgsmaatregelen, eenvoudig uitwisselbaar met andere computersystemen. Meer informatie over het gebruik van rekenbladen om collecties te registreren, vind je in het artikel Bert Lemmens (PACKED vzw), Collecties duurzaam registreren in een rekenblad, in: *Bladwijzer*, 21, 43-49.²

Mocht je hiervoor de nodige technische expertise in huis hebben, dan kun je deze handleiding vanzelfsprekend ook gebruiken om een collectiedatabank te bouwen. Maar wanneer je data zorgvuldig in een rekenblad zitten, kun je ze vrij eenvoudig laten importeren in bestaande erfgoeddatabanken zoals Erfgoedplus of de databank van je lokale erfgoedcel.³

Opgelet: Deze handleiding gaat over het stuk-voor-stuk registreren van cultureel-erfgoedobjecten. In de rest van dit artikel zullen we, om de tekst bondig te houden, spreken over de registratie van voorwerpen: dat kunnen enkelvoudige objecten zijn (bijvoorbeeld een schilderij, een stoel of een hamer) of samengestelde objecten (bijvoorbeeld een triptiek, een theeservies of een doosje lucifers). Als collectiebeheerder bepaal je zelf of je een cultureel-erfgoedobject als een samengesteld object of als meerdere enkelvoudige objecten beschrijft. Wanneer je reeksen van eenzelfde object (bijvoorbeeld een reeks bidprentjes of foto's), heel grote verzamelingen (bijvoorbeeld bidprentjes of muntstukken) of archiefbestanden (bijvoorbeeld een dossier met foto's, affiches en teksten over een voorstelling van je lokale toneelvereniging) registreert, is het aangewezen de reeks, verzameling of het dossier als geheel te beschrijven.

“Op het web is mogelijk heel wat informatie terug te vinden over vervaardigers, gebruikers en kenners van het voorwerp.”

Je gebruikt dan best andere beschrijvingsmodellen, zoals ISAD(G)⁴ voor archiefbestanden of Cometa⁵ voor collectiebeschrijvingen.

ICOM CODE OF ETHICS EN CIDOC MINIMALE REGISTRATIE

De hoeksteen van deze goede praktijk is de *ICOM Code of Ethics for Museums*.⁶ Die ethische code vertrekt vanuit de basisgedachte dat de voorwerpen in een collectie steeds dienstbaar moeten zijn aan de gemeenschap waarin ze zich bevinden en dat ze op een professionele manier beheerd moeten worden.

Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat je zorgvuldig omgaat met het verwerven en afstoten van de eigendomstitel op een voorwerp, dat je geen voorwerpen verwerft die illegaal verhandeld of getransporteerd zijn, en dat je de specifieke kenmerken en de eigendomsgeschiedenis van een voorwerp zorgvuldig registreert.

Het *Statement of principles of museum documentation* werkt dit idee verder uit en maakt duidelijk welke informatie je precies moet vastleggen.⁷

- ◆ wanneer je een voorwerp permanent verwerft, moet je vastleggen hoe, wanneer en van wie je de eigendomstitel verworven hebt en of daar bepaalde voorwaarden aan verbonden zijn;
- ◆ wanneer je een voorwerp in bruikleen krijgt, moet je vastleggen waarom, hoe lang en van wie je het object in bruikleen krijgt.

Elk voorwerp, ongeacht of je het in eigendom of in bruikleen hebt, moet een uniek nummer en een vaste standplaats krijgen op de plek waar het bewaard wordt.

Het *CIDOC Fact Sheet No. 1* legt je in acht stappen uit hoe je die principes in praktijk brengt. Bij de verwerving van een voorwerp voor je collectie, is het best om deze te doorlopen.

Het *CIDOC Fact Sheet No. 1* bepaalt niet of je het ontvangstbewijs, het register en de inventaris analogoog of digitaal maakt, noch of je daarvoor een tekstverwerker, rekenblad of databank moet gebruiken. Het bepaalt in acht stappen louter welke informatie je achtereenvolgens moet vastleggen als je een voorwerp verwerft of afstoot.

8 stappen van CIDOC Fact Sheet No.1⁸

1. Documenteer de ontvangst van het voorwerp met een ontvangstbewijs.
2. Registreer de ontvangst van het voorwerp in een register.
3. Bepaal of je (1) de eigendomstitel van het voorwerp verwerft, (2) het voorwerp in langdurige bruikleen neemt, (3) het voorwerp terugstuurt.
4. Registreer een verworven of in langdurige bruikleen genomen voorwerp in een inventaris.
5. Maak een foto van het voorwerp.
6. Plaats het voorwerp op zijn vaste standplaats.
7. Maak een kopie van de inventaris en bewaar de kopieën op verschillende locaties.
8. Maak de inventaris doorzoekbaar voor gebruikers.

In de acht stappen worden drie belangrijke werkdocumenten geïntroduceerd:

- ◆ het **ontvangstbewijs**: het bewijs van ontvangst dat je bezorgt aan de persoon of organisatie van wie je het voorwerp hebt ontvangen;
- ◆ het **register**: het overzicht van alle voorwerpen die je ooit hebt ontvangen en/of afgegeven hebt;
- ◆ de **inventaris**: de lijst met alle voorwerpen die zich nu in je collectie bevinden.

Deze drie documenten heb je minimaal nodig om je voorwerpen volgens CIDOC-richtlijnen te beheren. We lichten ze in de rest van dit artikel verder toe.

ONTVANGSTBEWIJS

Als je een voorwerp in ontvangst neemt, stel je best een document op dat die overdracht formeel documenteert. Zo een ontvangstbewijs kan later nuttig bewijsmateriaal zijn om aan te tonen of je het voorwerp al dan niet ontvangen hebt. Een ontvangstbewijs is geen bewijs van de overgang van de eigendomstitel, maar documenteert louter dat je het voorwerp fysiek ontvangen hebt.

Voorbeeld ontvangstbewijs

Ondergetekende *[naam]*, *[adres]*, *[telefoon en of e-mailadres]* hierna te noemen de aanbieder,

verklaart de volgende voorwerpen te hebben afgegeven aan de ondergetekende *[naam]*, *[adres]*, namens *[naam van cultureel-erfgoedorganisatie]*, hierna te noemen de ontvanger :

[korte omschrijving van de voorwerpen]

Datum: *[datum ontvangst]*

De aanbieder: *[handtekening aanbieder]*

De ontvanger: *[handtekening ontvanger]*

Vanzelfsprekend zijn er situaties waarin het moeilijk is om een ontvangstbewijs op te stellen: wanneer je een reeks prentbriefkaarten of een porseleinen beeldje koopt op de vlooiemarkt is er vaak geen tijd of ruimte om zo een document op te stellen. Maar wanneer je spullen ophaalt uit een leeg te maken zolder is het nuttig om, met de persoon die je toegang verleent, vast te leggen welke spullen je precies hebt meegenomen.

Voorbeeld register

Volgnummer	IN							UIT				
	Datum inkomend object	Naam aanbieder	Contactgegevens aanbieder	Korte beschrijving	Reden inkomend object	Voorlopige standplaats	Naam ontvanger	Datum uitgaand object	Naam ontvanger	Contactgegevens ontvanger	Reden uitgaand object	Naam aanbieder
1												
2												
3												
4												

In de korte beschrijving van de voorwerpen kun je, indien nuttig en beschikbaar, ook de volgende gegevens opnemen:

- ◆ een korte beschrijving van het aantal voorwerpen, en de conditie en volledigheid ervan;
- ◆ details over de reden en wijze van ontvangst;
- ◆ specifieke voorschriften voor het verplaatsen of bewaren van het voorwerp;
- ◆ (eventuele) overeengekomen datum van teruggave van het voorwerp.

Maak twee kopieën van het ontvangstbewijs. Onderteken ze als ontvanger en laat ze ondertekenen door de aanbieder. Als er geen ontvangstbewijs wordt opgemaakt of de aanbieder niet bekend is, neem dan foto's bij ontvangst en leg zoveel mogelijk gegevens over de ontvangst vast in het register.

Bewaar jouw kopie van het ontvangstbewijs in het archief van je collectie.

REGISTER

Na ontvangst zijn er een aantal gegevens die je onmiddellijk moet documenteren. Je labelt het object met een uniek **volgnummer** volgens binnenkomst, en je kent het voorwerp een **voorlopige standplaats** toe in de ruimte waar je je collectie bewaart. Dat kan een code zijn voor een kast, plank of verpakking waarin je het object bewaart.

Je registreert nu alle gegevens in een **register van in- en uitgaande objecten**. Dat register bevat het volledig overzicht van de voorwerpen die in en uit je collectie gaan. Dit is het document waarmee je, in geval van betwisting, kunt aantonen of en wanneer een voorwerp in jouw collectie aanwezig is geweest. Het register wordt steeds aangevuld op het moment dat een voorwerp je collectie in- of uitgaat.

Een register is dus een tabel of rekenblad dat uit drie grote delen bestaat. Het eerste deel is een kolom die het **volgnummer** van het voorwerp bevat. Het volgnummer is het cijfer dat na ontvangst met een label bevestigd wordt aan het voorwerp.⁹

Het is een uniek, oplopend nummer waarmee je objecten rangschikt in de volgorde waarin ze je collectie binnenkomen. Een enkelvoudig, natuurlijk getal (bijvoorbeeld 24) is voldoende.

Het tweede deel bestaat uit een aantal kolommen met informatie over de ontvangst van het voorwerp. Een aantal van die gegevens kun je overnemen van het ontvangstbewijs.

INVENTARIS

De voorwerpen die je permanent verwerft, documenteer je vervolgens in een inventaris. Dat is de lijst met alle voorwerpen die zich momenteel in je collectie bevinden. Je gebruikt een inventaris bijvoorbeeld om:

- ◆ te controleren of een voorwerp al dan niet tot je collectie behoort;
- ◆ een voorwerp terug te vinden op de plek waar je je collectie bewaart.

Maar de inventaris is ook het vertrekpunt om je collectie verder inhoudelijk te documenteren, bijvoorbeeld door:

- ◆ de historische context van elk voorwerp te duiden;
- ◆ verwijzingen te maken naar andere voorwerpen;
- ◆ verwijzingen te maken naar publicaties en archiefstukken.

Bij het vastleggen van informatie in een inventaris hou je dus best in het achterhoofd dat die informatie ook makkelijk doorzoekbaar en uitwisselbaar moet zijn. Dat doe je door zorgvuldig om te gaan met de spelling en het formaat van de gegevens die je documenteert en door trefwoorden te gebruiken die ook door andere mensen worden gebruikt, maar ook door het formaat van de data die je inventaris bevat makkelijk leesbaar te maken voor andere computersystemen.

Zoals hierboven vermeld, gaan we er in dit artikel vanuit dat je een rekenblad gebruikt. Een rekenblad laat toe om je inventaris op te slaan als een kommagescheiden of csv-bestand. Dat is eenvoudig te openen met andere computersystemen, maar kan ook eenvoudig opgeladen worden in bestaande erfgoeddatabanken. Meer informatie over het gebruik van rekenbladen om je inventaris makkelijk uitwisselbaar te maken, vind je in het artikel Bert Lemmens (PACKED vzw), 'Collecties duurzaam registreren in een rekenblad', *Bladwijzer*, 21, 43-49.

“Informatie in een inventaris moet makkelijk doorzoekbaar en uitwisselbaar zijn.”

Rekenblad met minimale registratiegegevens

Bewaarinstelling/ Beheerder	Objectnummer	Objectnaam	Titel	Korte beschrijving	Methode verwerving	Datum verwerving	Bron verwerving	Huidige standplaats	Foto

Ontvangst van het voorwerp

- ◆ **Datum inkomend object:** dag, maand en jaar waarop je een voorwerp hebt ontvangen. Neem die informatie over van het ontvangstbewijs. Gebruik het ISO 8601 formaat: [jaar]-[maand]-[dag] (bijvoorbeeld 2018-05-23) om makkelijk chronologisch te kunnen zoeken in je register.
- ◆ **Naam aanbieder:** de naam van persoon van wie je het voorwerp ontvangen hebt. Neem die naam over van het ontvangstbewijs. Dat is niet noodzakelijk de naam van de eigenaar, maar kan ook de naam van een handelaar of een andere tussenpersoon zijn. Gebruik consequent dezelfde naamvolgorde (bv. [voornaam], [achternaam]) en voor elke naam dezelfde spelling.
- ◆ **Contactgegevens aanbieder:** het adres, het telefoonnummer en het e-mailadres van de aanbieder. Neem ook die gegevens over van het ontvangstbewijs.
- ◆ **Korte beschrijving:** een bondige identificatie van het voorwerp in één zin. Idealiter komen in die zin de volgende elementen aan bod: wat - wie - waar - wanneer - waarom (bijvoorbeeld zwartwitfoto van de meesterknecht Remi Broeckert met een bakfiets van de Volksdrukkerij in de Bagattenstraat in Gent op 11 februari 1929, gemaakt naar aanleiding van zijn pensionering). Gebruik de elementen die bij ontvangst bekend zijn.
- ◆ **Reden inkomend object:** een bondige omschrijving van de concrete aanleiding om het voorwerp in ontvangst te nemen.
- ◆ **Voorlopige standplaats:** een code die verwijst naar de kast, plank of verpakking waar het voorwerp geplaatst werd na ontvangst.
- ◆ **Naam ontvanger:** de naam van de persoon die het voorwerp ontvangen heeft. Dat lijkt misschien overbodige informatie als het om je persoonlijke collectie gaat, maar het kan nuttig zijn voor mensen die in de verre toekomst met het register de herkomst van een voorwerp proberen te bepalen.

Om de bruikbaarheid en de doorzoekbaarheid van het register te verbeteren, kun je overwegen om ook de volgende gegevens in het register op te nemen:

- ◆ **Voorwaarden:** een bondige omschrijving van de voorwaarden waaraan de ontvangst van een voorwerp verbonden is.
- ◆ **Conditie:** een bondige omschrijving van de conditie van het voorwerp. Neem, indien beschikbaar, de informatie over van het ontvangstbewijs of uit een conditierapport.
- ◆ **Objectnummer:** het identificatienummer voor een voorwerp dat je permanent opneemt in je collectie. Dit nummer kan nuttig zijn om later op te zoeken wanneer, hoe en onder welke voorwaarden je een voorwerp in je collectie ooit hebt ontvangen.
- ◆ **Verwervingsnummer:** het identificatienummer voor een dossier waarin zich alle documenten over de overdracht van de eigendomstitel bevinden. Dit nummer kan nuttig zijn om later te bewijzen dat je voor een ontvangen voorwerp ook de eigendom verworven hebt.

- ◆ **Bruikleenummer:** het identificatienummer voor een dossier waarin zich alle documenten over de bruikleen van het object bevinden. Dit nummer kan nuttig zijn om te controleren of de afgesproken bruikleentermijnen en andere afspraken gerespecteerd worden.
- ◆ **Conditierapportnummer:** het identificatienummer voor een dossier over de conditie van het voorwerp.

Afstoting van het voorwerp

- ◆ **Datum uitgaand object:** dag, maand en jaar waarop een voorwerp je collectie verlaat. Gebruik het ISO 8601 formaat: [jaar]-[maand]-[dag] (bijvoorbeeld 2018-05-23) om makkelijk chronologisch te kunnen zoeken in je register.
- ◆ **Naam ontvanger:** de naam van persoon die het voorwerp ontvangt. Dat kan de nieuwe eigenaar, een handelaar of tussenpersoon zijn. Gebruik consequent dezelfde naamvolgorde (bijvoorbeeld [voornaam], [achternaam]) en voor elke naam dezelfde spelling.
- ◆ **Contactgegevens ontvanger:** het adres, het telefoonnummer en het e-mailadres van de ontvanger.
- ◆ **Reden uitgaand object:** een bondige omschrijving van de concrete aanleiding om het voorwerp terug te geven of af te stoten.
- ◆ **Naam aanbieder:** de naam van de persoon die het voorwerp overdraagt.

Hieronder volgen een aantal regels voor de spelling en het formaat van de inhoud van je inventaris. Zoals hierboven vermeld, zijn die regels belangrijk om de gegevens van je inventaris makkelijk doorzoekbaar en uitwisselbaar te maken met andere computersystemen. Ze zijn ontleend aan het Invulboek Objecten, het registratiehandboek voor museumregistratoren dat de goede praktijk vormt voor erfgoedcollecties in Vlaanderen.¹⁰ We hebben ze aangepast voor gebruik in heemkundige kringen en particuliere collecties.

- ◆ **Bewaarinstelling/Beheerder:**¹¹ De officiële naam van de organisatie of persoon die het voorwerp bewaart, beheert en er verantwoordelijk voor is. Dit kan de naam van je heemkundige kring zijn of de naam van een persoon die een privécollectie beheert. Let op: Dit kan een andere persoon of organisatie zijn dan de eigenaar van het object of het museum waar het object getoond wordt. Het gaat om de persoon of organisatie die verantwoordelijk is voor het beheer van het voorwerp. Let erop dat je de naam doorheen de inventaris steeds op dezelfde manier spelt.
- ◆ **Objectnummer:**¹² Het unieke nummer dat het voorwerp identificeert en op het object is aangebracht of eraan bevestigd is. Let op: Het objectnummer is niet hetzelfde als het volgnummer in het register. Een objectnummer wordt enkel toegekend aan de voorwerpen die je permanent verwerft en volgt zijn eigen logica. Hou die logica zo eenvoudig mogelijk. Gebruik enkel letter- en cijfertekens, geen spaties of leestekens. Enkel koppeltekens (-) zijn toegelaten. Een eenvoudig oplopend cijfer is al voldoende (bijvoorbeeld 1, 2, 3...).

Vaak komen collectiebeheerders in de verleiding om extra betekenis in een objectnummer op te nemen, door codes toe te voegen voor het type object, de deelcollectie of het verwervingsjaar. Probeer aan die verleiding te weerstaan! Gebruik maximaal twee elementen om een objectnummer te vormen (bijvoorbeeld 2018-3 of P567). Maak bijkomende kolommen voor trefwoorden om je collectie bijvoorbeeld op deelcollectie te taggen.

- ◆ **Objectnaam:**¹³ De meest specifieke benaming van het object. De objectnaam wordt gebruikt om je inventaris doorzoekbaar te maken op soort object. Probeer de objectnaam zo precies mogelijk te bepalen. Het is best mogelijk dat je meerdere objectnamen nodig hebt. Je kunt het soort object namelijk vanuit verschillende hoeken benaderen: hoe een voorwerp gemaakt is (bijvoorbeeld een fotografische afdruk), hoe het gebruikt wordt (bijvoorbeeld een postkaart), wat er wordt afgebeeld (bijvoorbeeld een berglandschap). Welke invalshoek belangrijk is, hangt af van het onderwerp van jouw collectie. Aarzel niet om meerdere invalshoeken te combineren. Gebruik enkelvoudige termen. Scheid meerdere termen met een punt-komma (;)
- ◆ **Titel:**¹⁴ de naam van het object, toegekend door zijn vervaardiger of verzamelaar. De titel gebruik je om in geschreven of gesproken communicatie naar het voorwerp te verwijzen, bijvoorbeeld als je in een artikel of lezing naar het object verwijst of wat je op het naambordje bij het object plaatst. Dit kan een titel zijn die door de vervaardiger of een verzamelaar is toegekend of een titel waaronder het voorwerp algemeen bekend is. Als er geen titel bestaat mag je als registrator zelf een titel toekennen aan het object.
- ◆ **Korte beschrijving:**¹⁵ identificatie van het voorwerp in één zin. Idealiter komen de volgende elementen in deze volgorde in de beschrijving aan bod: wat - wie - waar - wanneer - waarom. Neem de korte beschrijving over uit het register en/of werk ze verder uit.
- ◆ **Verwervingsmethode:**¹⁶ trefwoord voor de wijze waarop het object in het bezit of onder het beheer van de bewaarinstelling of beheerder is gekomen. Voor dit trefwoord baseer je je op de informatie in het register. Hiervoor wordt een vaste termenlijst gebruikt: aankoop - bruikleen - leegat - overdracht - ruil - schenking - vondst - onbekend.
- ◆ **Verwervingsdatum:**¹⁷ de datum waarop je de eigendomstitel verworven hebt. Om makkelijk chronologisch te kunnen zoeken gebruik je hiervoor best het ISO 8601 formaat: [jaar]-[maand]-[dag] (bijvoorbeeld 2018-05-23).
- ◆ **Verwervingsbron:**¹⁸ de naam van de persoon of de organisatie van wie of waarvan je het object verwierf. Neem deze informatie over uit het register. Zorg ook hier dat je consequent dezelfde naamvolgorde aanhoudt.
- ◆ **Huidige standplaats:**¹⁹ de plek waar het object zich thans bevindt. Het is voor musea een goede praktijk om in het depot een vaste indeling te maken, d.w.z. dat de ruimte, kasten, planken en verpakkingen waarin je je collectie bewaart een vaste code krijgen die wordt aangeduid op een plattegrond. Je organiseert je bewaarplaats zo dat je via de codes die standplaats van een object snel terugvindt. In geval van calamiteiten kan het object dan snel teruggevonden worden.

- ◆ **Foto:** een bestandslocatie (bijvoorbeeld een mapje op je eigen computer zoals /home/afbeeldingen/mijncollectie/) of een URL naar een locatie op het web (bijvoorbeeld <https://drive.google.com/file/d/1EW8RtF7h3gkjdnJUUANfs2VynwrOF4t>)
Gebruik je een mapje op je eigen computer, zorg dan zeker voor extra kopieën van die beelden op andere computers. Het is verstandig om ook een kopie van deze foto's op een locatie op het web te bewaren. Op die manier is de kans aanzienlijk kleiner dat je de foto's kwijtgeraakt en kun je ze ook makkelijker delen met anderen. Gebruik hiervoor een online opslagsysteem zoals Google Drive of Dropbox.

Eindnoten

¹ http://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer22_Mei18_HR.6_wikidata-1.pdf

² https://www.heemkunde-vlaanderen.be/images/Bladwijzer21_6_rekenblad.pdf

³ Voor meer informatie, zie <https://www.erfgoedplus.be/>

⁴ Voor meer informatie, zie https://www.archiefbank.be/doc/isad_NL2000.pdf

⁵ Voor meer informatie, zie <http://wiki.cometamodel.be/pagina/Cometa>

⁶ Voor meer informatie, zie <http://archives.icom.museum/ethics.html>. Voor de Nederlandse vertaling van de ICOM Code of Ethics, zie <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/dutch.pdf>

⁷ Voor meer informatie, zie http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/cidoc/DocStandards/principles6_2.pdf

⁸ Voor het originele document zie: http://network.icom.museum/fileadmin/user_upload/minisites/cidoc/DocStandards/CIDOC_Fact_Sheet_No_1.pdf

Een Nederlandse vertaling van het Factsheet vind je op de Nederlandse website van het Landelijk Contact voor Museumconsulenten: <http://www.museumconsulenten.nl/wp-content/uploads/2013/11/Registratie-stap-voor-stap-ICOM-CIDOC-1993.doc>

⁹ Meer informatie over het nummeren van voorwerpen vind je op de Nederlandse website van het Landelijk Contact voor Museumconsulenten: <http://www.museumconsulenten.nl/wp-content/uploads/2013/10/Nummeren-van-objecten-Gelders-Erfgoed-2012.doc>

¹⁰ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten

¹¹ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Naam_bewaarinstelling

¹² Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Waarde_objectnummer

¹³ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Term_objectnaam

¹⁴ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Titel

¹⁵ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Korte_beschrijving

¹⁶ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Term_verwervingsmethode

¹⁷ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Waarde_verwervingsdatum

¹⁸ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Naam_verwervingsbron

¹⁹ Voor meer informatie, zie https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Invulboek_objecten/Veld/Identificatie_huidige_standplaats

²⁰ Meer informatie over het duurzaam verpakken en plaatsen van voorwerpen in een depot vind je op depotwijzer.be: <https://depotwijzer.be/bewaren-en-verpakken>

Waarderen in Vlaanderen

Studiedag Gewikt en Gewogen

Frea Vancraeynest, stafmedewerker Histories

'Waarderen' is een breed begrip dat heel divers geïnterpreteerd kan worden. Veel mensen verstaan onder waarderen het toekennen van een financiële waarde, waardoor iets dat een hogere kostprijs/verkoopprijs/... heeft, meteen ook als waardevoller wordt beschouwd. In deze context, waarbij het gaat om het waarderen van erfgoed, is dat iets anders. Waarderen van erfgoed is het proces waarbij verschillende erfgoedwaarden bekeken, onderzocht en ingevuld worden. Dat wordt meestal in groep gedaan, samen met verschillende betrokkenen (zowel intern als extern). Een waarderingsoefening van cultureel erfgoed kan een middel zijn om op een duurzame manier aan cultureel-erfgoedwerking te gaan doen. We waarderen dus nooit zomaar, het wordt steeds gekaderd binnen een cultureel-erfgoedcontext.

Als het hele waarderingsverhaal nog niet helemaal helder is, geen paniek. De handleiding die Histories aan het ontwikkelen is zal verheldering brengen. Heb je toch al concrete waarderingsvragen of wil je gewoon meer weten, neem dan zeker contact met ons op.

VLAANDEREN EN HISTORIES 'WAARDEREN' ERFGOED

'Waarderen' kwam de afgelopen jaren steeds prominenter in beeld in de cultureel-erfgoedsector. Minister van Cultuur Sven Gatz wees in 2016 voor het eerst op het belang ervan in zijn conceptnota *Naar een duurzame cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen. Een langetermijnvisie voor cultureel erfgoed en cultureel-erfgoedwerking in Vlaanderen*.¹ Toen die conceptnota verspreid werd stond waarderen in Vlaanderen nog in haar kinderschoenen, er waren nog niet veel instellingen die al actief en bewust met waarderen bezig waren. Om hier verandering in te brengen stelde de minister subsidies ter beschikking voor een aantal pilootprojecten. Deze projecten konden praktijkgericht met waarderen aan de slag gaan en op die manier de noden en vragen rond waarderen in het cultureel-erfgoedveld detecteren en, waar mogelijk, op te lossen.

Ook Histories nam het afgelopen jaar de rol van piloot op zich. Door een pilootproject waarderen op te zetten rond schutterserfgoed hopen we waarderen op een laagdrempelige manier bij de brede doelgroep van Histories te introduceren. Daarnaast willen we met dit project het waarderen door niet-

professionele erfgoedspelers op de kaart zetten. Het uitgebreide project komt verder nog aan bod in dit artikel maar we geven alvast mee dat waarderen een structureel onderdeel van het ondersteuningsaanbod van Histories zal worden.

In dit artikel brengen we een verslag van de studiedag 'Gewikt en gewogen' en brengen we een kort overzicht van waarderen in Vlaanderen. Zo hopen we gemeenschappen, die Histories hoopt bij te staan bij hun erfgoedzorg, bewust te maken van de relevantie van waarderen binnen de zorg voor hun erfgoed.

“Ook Histories nam het afgelopen jaar de rol van piloot op zich.”

FARO HELPT PILOOTPROJECTEN OP WEG

Het hele opzet werd - en wordt nog steeds - ondersteund door FARO. Niet alleen organiseren ze basiscursussen waarden, maar ze staan de pilootprojecten met raad en daad bij door regelmatige overlegmomenten te organiseren. Op die manier worden alle projecten nauw opgevolgd en kunnen de succesverhalen gedocumenteerd worden. Tegelijk worden ook de valkuilen die onlosmakelijk met waarden in de praktijk gepaard gaan, opgevangen. Daarnaast wordt op die manier werk gemaakt van een heus netwerk rond waarden: de piloten regelmatig samenbrengen zorgt voor een optimale uitwisseling van ervaringen en de mogelijkheid om tips and tricks te delen.

De rol van FARO ging evenwel nog verder, met de ontwikkeling van een toolbox waarden poogt het steunpunt om een brede kennisdeling te realiseren en zo waarden tot een gevestigde waarde te maken in de cultureel-erfgoedsector.²

Ook bracht FARO de opgedane kennis over waarden tot hiertoe samen in een themanummer van hun tijdschrift.³ In dit themanummer staat waarden centraal. Aan de hand van de Basisnormen voor een kwalitatief waarderingstraject wordt ingezoomd op een aantal piloten uit de eerste subsidieronde aangevuld met een aantal praktijkervaringen.⁴ De basisnormen vormen de basis bij het opzetten van een waarderingstraject en kwamen tot stand binnen een werkgroep met vertegenwoordigers uit musea, archieven, expertisecentra... Ze zijn van toepassing op elke deelsector binnen het cultureel-erfgoedveld. Ook het waarderingsproject van Histories is rond deze basisnormen opgebouwd.

STUDIEDAG 'GEWIKT EN GEWOGEN'⁵

De absolute apotheose van de waarderingsinspanningen de afgelopen jaren was de studiedag 'Gewikt en gewogen' die georganiseerd werd op 26 maart 2019, een initiatief van de Vlaamse Overheid in samenwerking met FARO. De sector werd samengebracht en kreeg een stand van zaken rond waarden in Vlaanderen. Naast een theoretische blik op waarden werden de piloten (organisaties die een pilootproject waarden hebben lopen of intussen reeds hebben afgerond) in de kijker gezet.

Aanwezigen werden uitgenodigd om dieper in te gaan op wat we nu geleerd hebben uit de eerste ronde aan pilootprojecten en ook, zij het in iets beperktere mate omdat de projecten nog lopen, de piloten uit de tweede ronde. Verder was er ook ruimte voor actieve reflectie. Tijdens debatten rond diverse thema's werd nagedacht over wat de toekomst nog biedt voor waarden in Vlaanderen en welke mogelijkheden er nog zijn om waarden verder in te burgeren in de brede Vlaamse cultureel-erfgoedsector.

Resultaat was een inspirerende dag waar onder het goedkeurend oog van de organisatoren volop ervaringen uitgewisseld werden maar vooral ook inspiratie werd opgedaan rond het eens zo illustre thema waarden.

Ook voor Histories was deze studiedag een belangrijke dag op de kalender. Histories, zelf piloot in de tweede subsidieronde, werd gevraagd om een inhoudelijke bijdrage te leveren aan het programma. Medewerkers Hendrik Vandeginste en Frea Vancraeynest waren van de partij.

VOORMIDDAGPROGRAMMA—PLENAIR

Om het plenaire gedeelte officieel te openen, nam minister Sven Gatz het woord, en heette hij alle aanwezigen van harte welkom. Na een korte bespreking van het startpunt van 'waarderen' in Vlaanderen, had hij het onder andere ook over de impulssubsidies die het departement aan een aantal organisaties toekende om pilootprojecten op te starten rond waarderen. Hij benadrukte het belang van kennis opdoen over waarderen en het breed delen van die kennis in de cultureel-erfgoedsector. Een visie die ook in de beleidsteksten van de minister duidelijk is gebleken. Verder gaf hij aan ook in de toekomst nog verder te willen investeren in waarderen, waarmee hij meteen ook het belang van waarderen van cultureel erfgoedcollecties in Vlaanderen onderstreepte.

Na het welkomstwoord van de minister was het Anne-Cathérine Olbrechts van FARO die het woord nam. Ook zij gaf een korte 'historiek' van het waarderen in Vlaanderen en toonde ook de ambities voor de toekomst.

Na Anne-Cathérine Olbrechts, was het de beurt aan Marc Jacobs, die diverse waarderingstools door de bril van onderzoekers voorstelde. Als academicus gaf hij waarderen van erfgoed een plek in zijn lessen aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij liet een aantal studenten met waarderen kennismaken, legde hen een aantal waarderinginstrumenten voor en kon nu een aantal bevindingen/resultaten voorleggen. Dat waarderen niet alleen in Vlaanderen een plek krijgt in hoe men naar erfgoedcollecties kijkt werd snel duidelijk, ook een aantal buitenlandse initiatieven werden uitgelicht. Ook de waarderingmethodiek *Reviewing Significance 3.0*, ontwikkeld door de Britse erfgoedconsulente Caroline Reed werd aangehaald. Een mooie brug naar de uiteenzetting van Caroline. Zij was als key note uitgenodigd om dieper in te gaan op haar waarderinginstrument *Reviewing Significance 3.0*, intussen al de derde versie van het instrument en dus een gevestigde waarde in het waarderingslandschap.⁶ Onder andere musea, archieven en bibliotheken kunnen met haar tool aan de slag om hun collectie te

waarderen. Haar visie op waarderen is heel ruim. Voor haar staat de idee centraal dat mensen (individuen, groepen, gemeenschappen...) een beter beeld krijgen van hun collectie en het potentieel ervan, door die collectie te gaan waarderen. In tegenstelling tot andere methodieken wil ze geen scores toekennen of lopen mensen niet het risico dat ze moeten kiezen tussen collectiestukken of dat ze collectiestukken als 'goed' of 'slecht' moeten benoemen. Waarderen is een manier om kennis te vergaren en liefst kennis die tot stand komt door de collectie vanuit zoveel mogelijk verschillende perspectieven te bekijken. Haar ontwikkelde methodiek kent intussen al heel wat bijval in Groot-Brittannië en wordt ook daarbuiten opgepikt. In Vlaanderen gaf ze intussen al twee keer een masterclass, op uitnodiging van FARO, die volledig aan *Reviewing Significance 3.0* gewijd werd. Ook wordt haar methodiek of een variatie erop in heel wat Vlaamse pilootprojecten gebruikt. Ook Histories pikte haar methodiek op en kan bovendien op Caroline Reed rekenen als partner in het waarderingproject dat nu loopt. Na Caroline's uiteenzetting mocht Freya Vancraeynest, stafmedewerker bij Histories en projectleider van het waarderingproject, aanvullen hoe Histories met de tool van Caroline aan de slag gaat in het waarderingproject van Histories.

“Voor Reed staat de idee
centraal dat mensen
een beter beeld krijgen
van hun collectie en het
potentieel ervan, door
die collectie te gaan
waarderen.”

PILOOTPROJECT WAARDEREN HISTORIES

Het pilootproject van Histories met de titel *Casestudy rond integraal en participatief waarderen van schutterserfgoed* legt de focus op het waarderen op een laagdrempelige en integrale manier. Het uitgangspunt is dat waarderen een complex begrip is dat vaak voorbehouden is voor professionelen en vaak niet bij erfgoedvrijwilligers ingeburgerd raakt. Een spijtige vaststelling want ook erfgoedvrijwilligers hebben baat bij instrumenten om op een duurzame manier aan erfgoedzorg en collectiebeheer te doen op een duurzame manier. Waarderen kan hierin een rol spelen. De bedoeling van het project is dan ook om waarderen te presenteren op een manier die laagdrempelig is en die bovendien ook inzet op het ontwikkelen van een waarderingsskader op maat van de noden van niet-professionele erfgoedspelers. Met die nieuwe doelgroep voor ogen moet het instrument van Caroline

Reed ook een aantal aanpassingen ondergaan. Daarnaast focust Reviewing Significance 3.0 zich momenteel vooral op roerende erfgoedcollecties. Voor Histories en de brede doelgroep die Histories wil ondersteunen is dat echter te beperkend. De visie hier is om het integraal waarderen voorop te stellen omdat roerend erfgoed en immaterieel erfgoed niet altijd van elkaar losgekoppeld kunnen worden. Het samen waarderen levert dan ook andere inzichten op dan wanneer ze apart gewaardeerd zouden worden. In de ervaring van Histories met haar doelgroep is duidelijk geworden dat objecten (roerend erfgoed) en tradities (immaterieel erfgoed) elkaar versterken.

Om dichtbij de praktijk te blijven zocht en vond Histories een piloot binnen haar doelgroep die representatief is voor de brede doelgroep en die open stond voor een experiment. De historische schuttersgilde, Sint-Joris uit Loenhout, bleek een geschikte kandidaat. De schutters in Loenhout behoren tot de Hoge Gilderaad der Kempen (koepelorganisatie die ruim 70 gilden in de Kempen vertegenwoordigt) en nam hierdoor ook deel aan het grote inventarisproject van de roerende collectie

die samen met LECA en de provincie Antwerpen op poten werd gezet. Dit leverde hen een mooie inventaris op van hun roerende collectiestukken, wat een mooie basis voor een waarderingsoefening was. Ook hun immaterieel erfgoed, de gildetradities, werden al uitvoerig gedocumenteerd in een traject dat LECA, samen met de HGK uitwerkte. In een boek Gildetradities werden de tradities van de schuttersgilden aan de hand van enquêtes in kaart gebracht. Deze resultaten vormden een mooie aanvulling op de inventaris van het roerend schutterserfgoed, samen de basis bij het uitwerken van een waarderingsskader.

Daarnaast is de schuttersgilde zich ook bewust van erfgoed en hun aandeel in het duurzaam borgen ervan. Zij willen graag een duurzame toekomst voor hun erfgoed en willen hier ook actief rond werken.

Een waarderingsoefening zou voor hen dan een goed hulpmiddel kunnen zijn om die erfgoedzorg beter te gaan organiseren. Een betere kennis van hun erfgoed, roerend en immaterieel, kan immers helpen om erfgoedzorgacties op te zetten die inspelen om de concrete noden die er zijn.

De ervaringen rond waarderen met de schutters, die volledig als vrijwilligers bezig zijn met erfgoedzorg, brengen we graag samen in een rapport dat dan kan leiden tot het verder uitrollen van deze methodiek bij andere schuttersgilden. Er zijn momenteel al nauwe contacten met zowel de Hoge Gilderaad der Kempen (die als partner bij het project betrokken zijn) maar ook met de Federatie van Vlaamse Historische Schuttersgilden (FVHS) die op Vlaams niveau als belangenbehartiger van Vlaamse historische schuttersgilden actief is. Zij zien een kans om door in te zetten op waarderen sterkere erfgoedzorgplannen te formuleren.

Ook binnen Histories zal dit project met de schutters leiden tot een verankering van waarden binnen de werking van de organisatie. Histories profileert zich als een dienstverlenende erfgoedorganisatie die mensen uit haar brede doelgroep wil ondersteunen bij hun erfgoedzorg. Een bredere toepassing van de waarderingstool past hier dan volledig bij. Om dit te realiseren zal Histories het concept 'waarden' op maat van niet-professionele erfgoedspelers introduceren in een handleiding. Op die manier kan de brede doelgroep ook met waarden aan de slag binnen een ruimere erfgoedzorgcontext. Hoe dit project zich concreet zal laten vertalen in een handleiding wordt

momenteel volop uitgewerkt. Volgens de vooropgestelde planning zal deze handleiding in het najaar beschikbaar zijn en dan ook breed gecommuniceerd worden.

VOORSTELLING VAN ANDERE PILOOTPROJECTEN

Tijdens de lunchpauze werden alle pilootprojecten voorgesteld aan de hand van posters met daarop de meest relevante informatie. Ook Histories leverde een poster aan. Het opzet van het project wordt verder toegelicht aan de hand van de poster.

Niet alleen Histories is momenteel als piloot bezig met een waarderingsproject. Ook andere erfgoedorganisaties, actief op landelijk of regionaal niveau, dienden een project in. Elk project werd in een samenvattende poster gegoten, die tijdens de lunch konden bekeken worden ter inspiratie. Opvallend is dat elk project een eigen aanpak naar voor schuift. Sommige piloten hebben een duidelijke concrete aanleiding om een waarderingsproject rond op te zetten, anderen zien het algemener. Er zijn projecten die zich richten op museale collecties, anderen werken met lokaal erfgoed. Nog anderen leggen de focus eerder op archieven en een enkeling betreft ook immaterieel erfgoed. De hele cultureel-erfgoedsector is vertegenwoordigd en er kan dan ook wel voorzichtig aangegeven worden dat, na afloop van de twee subsidieronden en afronding van alle lopende projecten, er aanzienlijk veel meer kennis over waarden zal bestaan in Vlaanderen. Een mooie basis om dit ook in de toekomst verder te gaan verankeren.

NAMIDDAGPROGRAMMA - PLENAIR GEDEELTE

In de namiddag stonden de piloten centraal. Een selectie van pilootprojecten uit de eerste subsidieronde kregen de kans om hun project en de resultaten toe te lichten. Ook hun algemene ervaring met het waarden van collecties kwam aan bod.

Om de namiddag op gang te trekken en de piloten in te leiden gaf Anne-Cathérine Olbrechts een kort overzicht van de verschillende pilootprojecten. Daarnaast werd ook gewezen op de toolbox waarden waar alle details van de verschillende pilootprojecten terug te vinden zijn. Als uitsmijter werd ook nog een filmpje getoond waarin een aantal pilootprojecten voorgesteld werden om het waarden in Vlaanderen te illustreren.

Daarna werden er een aantal piloten uit de eerste subsidieronde aan het woord gelaten die hun pilootproject en de resultaten ervan mochten voorstellen. De eerste spreker was Annelies De Mey van het Designmuseum in Gent. Zij hebben huishoudelijke apparaten uit de Gentse stedelijke collecties gewaardeerd.⁷ Er werd hier bewust gekozen voor het waarden van een deelcollectie. Hier werd gebruik gemaakt van de waarderingsmethodiek *Op de museale weegschaal* van Tessa Luger, waarbij ze de hulpvragen gingen verfijnen en aanpassen aan de collectie.⁸

Sylvie De Coster van Texture in Kortrijk heeft dan weer landbouwerfgoed gewaardeerd. Ook in dit project werd de tool *Op de museale weegschaal* gebruikt. Voor het waarden van roerend agrarisch erfgoed was er al een methodiek, ontwikkeld door het Centrum voor Agrarische Geschiedenis (CAG) die reeds getest en goedgekeurd werd, hier was dus een dankbare basis om op verder te werken en te verfijnen na projecten op maat met Openluchtmuseum Bokrijk, Jenervermuseum Hasselt, Texture Kortrijk en het Museum van de Belgische Bierbrouwers Brussel.

“Er zijn projecten die zich richten op museale collecties, anderen werken met lokaal erfgoed.”

Ook rond het waarden van archieven werden al projecten opgezet. Wim Lowet, die werkt voor het Vlaams Architectuurinstituut (VAi), bijvoorbeeld werkt vooral met architectuurarchieven. Zij hebben een waarderingskader uitgewerkt die vooral in functie van hun collectiebeleid staat. Bij het ontwikkelen van hun specifieke methodiek haalden zij de mosterd bij zowel *Op de museale weegschaal* als *Reviewing Significance 3.0*.

De laatste spreker van de namiddag was Veerle Meul van het Middelheimmuseum. Zij lichtte toe hoe zij aan de slag gingen met verschillende perspectieven bij het waarden van erfgoed. In hun museumpark zetten ze volop in op participatief waarden en de kunst van het “multiperspectivistisch” beheren van erfgoed.

DEBATTEN: TOEKOMST VAN WAARDEREN IN VLAANDEREN

Zoals reeds aangegeven in de inleiding van dit artikel was het doel van deze studiedag meer dan enkel een stand van zaken rond waarden in Vlaanderen meegeven. De deelnemers werden uitgenodigd om naar de toekomst te kijken. Vooraf kon ingetekend worden op een debatsessie. Tijdens de sessies werden enkele essentiële vraagstukken over waarden besproken en kon ook advies overgemaakt worden aan het beleid. Het departement Cultuur, Jeugd en Media gaat nu verder met deze aanbevelingen aan de slag om het beleid rond waarden verder uit te werken.

Er kon gekozen worden uit volgende debatten:

1. Kip of het ei? Waarden vanuit collectieplan of collectieplan vanuit waarden.

Tijdens dit debat werd van gedachte gewisseld over wat het eerst dient te komen: een collectieplan of een waarderingsoefening? Moet je eerst waarden om daarna een collectieplan op te stellen, of moet je eerst een collectieplan opmaken om van daaruit te waarden?

2. Immaterieel Cultureel Erfgoed en participatief waarden

Rond het waarden van immaterieel cultureel erfgoed werd nog weinig gedaan. Werkplaats Immaterieel Erfgoed (WIE) heeft daarom een pilootproject ingediend dat volledig gericht is op het waarden van ICE en hoopt dit te vatten in een breed hanteerbare methodiek. De uitdagingen bij het waarden van ICE zijn legio maar vooral het moeilijk te vatten karakter van ICE en de bijhorende moeilijkheid om hier waardecriteria aan te koppelen springt eruit. Daarnaast mag bij het waarden van ICE ook niet vergeten worden om participatief te werk te gaan.

3. Waarden in lokale context: opportuniteiten en valkuilen

Waarden van collecties is niet alleen weggelegd voor de grote erfgoedspelers, ook binnen een lokale context biedt waarden heel wat kansen. Het waarden van lokaal erfgoed wordt sterk bepaald door de lokale context, de verschillende belanghebbenden die op dat niveau met erfgoed bezig zijn spelen ook in een waarderingsoefening een grote rol. Dit levert, naast kansen, ook moeilijkheden op.

Histories was, samen met erfgoedcel Land van Dendermonde en ETWIE, uitgenodigd om toe te lichten hoe wij omgaan met waarden in een lokale context. De drie cases zijn pilootprojecten die nog volop aan de gang zijn maar er konden toch al heel wat ervaringen uitgewisseld worden. Over het waarderingsproject van Histories ging het hierboven al uitgebreid daarom werpen we even een licht op de andere projecten. Erfgoedcel Land van Dendermonde wil graag binnen hun werkingsgebied de collecties van heemkringen in kaart brengen en wil hiervoor waarden gebruiken. Waarden in lokale context is nog onontgonnen terrein en zij werken meteen met de collecties van een aantal heemkringen. Het valt op dat er op verschillende snelheden gewaardeerd wordt. Niet elke heemkring heeft al evenveel voorbereidend werk gedaan, zoals bijvoorbeeld registreren en inventariseren van de collectie. Dit is ook Histories al opgevallen, vandaar dat de handleiding die ontwikkeld zal worden maatwerk toelaat. Bedoeling is dat iedereen met een collectie kan gaan waarden op maat.

ETWIE zet in op het waarden van brandweererfgoed. Ze buigen zich over twee concrete casussen en hopen met een waarderingstraject een antwoord te bieden op de uitdagingen in beide casussen. In beide gevallen, evenals in het project van Histories, wordt gewerkt met mensen die niet-professioneel bezig zijn met erfgoedzorg. Door een laagdrempelige en participatieve insteek wordt getracht om optimaal op maat van erfgoedvrijwilligers te werken.

De voorbije jaren is waardering met succes op de kaart gezet bij de grotere/professionele erfgoedorganisaties. Op lokaal vlak, en zeker bij kleinere erfgoedspelers en vrijwilligersverenigingen, moet het echte werk nog beginnen. Een aantal spelers - zoals erfgoedcellen, landelijke dienstverleners - willen een ondersteunende en initiërende rol spelen naar het lokale en bovenlokale niveau. Zij kunnen daarbij een beroep doen op de ervaringen en opgebouwde expertise van de voorbije jaren. Maar het is ook duidelijk dat er voor het lokale niveau nood is aan aangepaste en meer laagdrempelige methodieken, waarderingskaders en -instrumenten.

4. Stand van zaken waarden in Vlaanderen: zijn we hier klaar voor?

In de voormiddag van de studiedag kwam het leertraject rond waarden in Vlaanderen waar de afgelopen jaren op ingezet al uitgebreid aan bod. Er werd al heel wat werk verzet en heel wat kennis opgedaan maar wat kan in de toekomst nog gedaan worden? Waar zouden in de toekomst de prioriteiten moeten liggen?

5. Restaureren of inkuilen? Materiële zorg en waardering

Bij het waarden van erfgoed loert het risico van favoritisme om de hoek. Bepaalde stukken krijgen het label van topstuk bijvoorbeeld, of anderen worden als niet zo waardevol of zelfs waardeloos bestempeld. Hoe wordt dit vertaald binnen het behoud en beheer van collecties?

6. Waarden van private collecties

Vlaanderen telt niet enkel publieke collecties, ook heel wat collecties zijn in handen van private eigenaars. Hoe gaan we hier als publieke sector mee om? En wat dan met de waardering van die collecties? Hebben we hier als publieke sector ook een rol te spelen? Zoja, hoe kan die rol dan ingevuld worden?

Zelf aan de slag gaan met waarden?

Heb je zelf zin om ook een waarderingsoefening van jouw collectie op te zetten? Dat kan! Histories rondt momenteel het waarderingsproject af. Binnen dit project zal ook een handleiding ontwikkeld worden, deze handleiding zal digitaal ter beschikking gesteld worden. In afwachting hiervan kan al contact opgenomen worden met Histories om te kijken wat de mogelijkheden zijn via frea@historiesvzw.be.

EINDNOTEN

¹ Deze conceptnota verscheen in maart 2016 en is te raadplegen via deze link: <http://www.kunstenenerfgoed.be/nl/beleid/conceptnota-cultureel-erfgoedbeleid/conceptnota>

² <https://faro.be/erfgoed-waarden-vlaanderen-een-stand-van-zaken>.

³ FARO, Tijdschrift over cultureel erfgoed, jaargang 12, nummer 1, maart 2019, p. 21 e.v.

⁴ De basisnormen zijn terug te vinden via deze link: <https://faro.be/de-basisnormen>.

⁵ Alle presentaties van de studiedag zijn terug te vinden in de toolbox van FARO: <https://faro.be/inspiratie>.

⁶ Meer informatie over Op de museale weegschaal via deze link: <https://faro.be/waarderingstools>. De tool is momenteel enkel in het Engels beschikbaar. In de toekomst zal hoogstwaarschijnlijk een vertaling ter beschikking gesteld worden. De handleiding die Histories ontwikkeld, gebaseerd op Reviewing Significance 3.0, zal wel volledig in het Nederlands uitgewerkt zijn.

⁷ Het gaat hier om de collecties van het Designmuseum, Huis van Alijn, Industriemuseum en het STAM.

⁸ Meer informatie over Op de museale weegschaal via deze link: <https://faro.be/waarderingstools>

MEDEA: Unieke samenwerking voor metaaldetectievondsten

Katelijne Nolet, projectcoördinator MEDEA bij Histories
en Pieterjan Deckers, Vrije Universiteit Brussel

Sinds de wetgeving in Vlaanderen voor metaaldetectie veranderde in 2016, is gebleken dat metaaldetectie een belangrijke bron van informatie is. In dit artikel wordt in vogelvlucht bekeken welke de obstakels en opportuniteiten voor MEDEA waren in de afgelopen vijf jaar en wordt er ook gekeken naar de toekomstplannen. Wat het MEDEA-platform wilde in 2014 en nu is nog steeds hetzelfde: detectievondsten in Vlaanderen publiek maken voor onderzoekers en het brede publiek, zonder de detectiehobby in het gedrang te brengen. MEDEA begon in 2014 als een driejarig project van de vakgroep Kunstwetenschappen en Archeologie (SKAR) en de onderzoeksgroep Sociale Media en Informatietechnologie (SMIT) aan de Vrije Universiteit Brussel en PACKED vzw. Sinds begin dit jaar is het beheer van het project, inclusief het online platform www.vondsten.be, overgenomen door Histories. Histories vzw is een aanspreekpunt voor iedereen die bezig is met genealogie, lokaal erfgoed/heemkunde en cultuur van alledag. Hierin past MEDEA dus perfect. Histories hoopt dat metaaldetectie dezelfde erkenning kan krijgen als hobby's zoals heemkunde, genealogie of cultuur van alledag, op voorwaarde dat ze op verantwoordelijke wijze uitgeoefend wordt. Sensibilisering over de deontologische regels voor een verantwoorde omgang met ons gemeenschappelijk bodemerfgoed hoort hier uiteraard ook bij.

WERKING

De basis van het MEDEA-project is het platform vondsten.be, waar de gegevens over detectievondsten verzameld en gepubliceerd worden. Om in samenwerking met diverse partners tot bruikbare en betrouwbare archeologische data te komen zijn er verschillende rollen gecreëerd die met de MEDEA database kunnen werken. Deze rollen zijn gemaakt om iedereen voldoende te ondersteunen binnen zijn hobby, positie, onderzoek of interesses en tegelijk een vlotte samenwerking mogelijk te maken.

De voornaamste rol is zonder twijfel die van de detectorist. Zij zijn het die hun vondsten melden en hierbij al een eerste determinatie kunnen meegeven. Er is geen restrictie of voorkeur voor bepaalde vondstgroepen of periodes. Dit zorgt er voor dat detectoristen of andere registrators een volledige collectie online kunnen zetten zonder te veel te twifelen over het belang van de vondst. MEDEA is bedoeld als flexibele en persoonlijke tool voor detectoristen. Gebruiksgemak bij de registratie van een vondst staat voorop, maar ook de kwaliteit van de vondstinformatie moet gegarandeerd worden. Hier wordt verderop nog dieper op ingegaan.

Een tweede belangrijke rol is de registrator. Hiertoe horen medewerkers van erfgoeddiensten (bijvoorbeeld IOED's), heemkundige kringen, musea of andere erfgoedinstellingen en -groeperingen die een deelcollectie kunnen beheren op het platform. Zo'n deelcollectie kan een bestaande projectdataset of vondstcollectie betreffen, maar bijvoorbeeld ook het resultaat zijn van een doorlopende opvolging van detectievondsten.

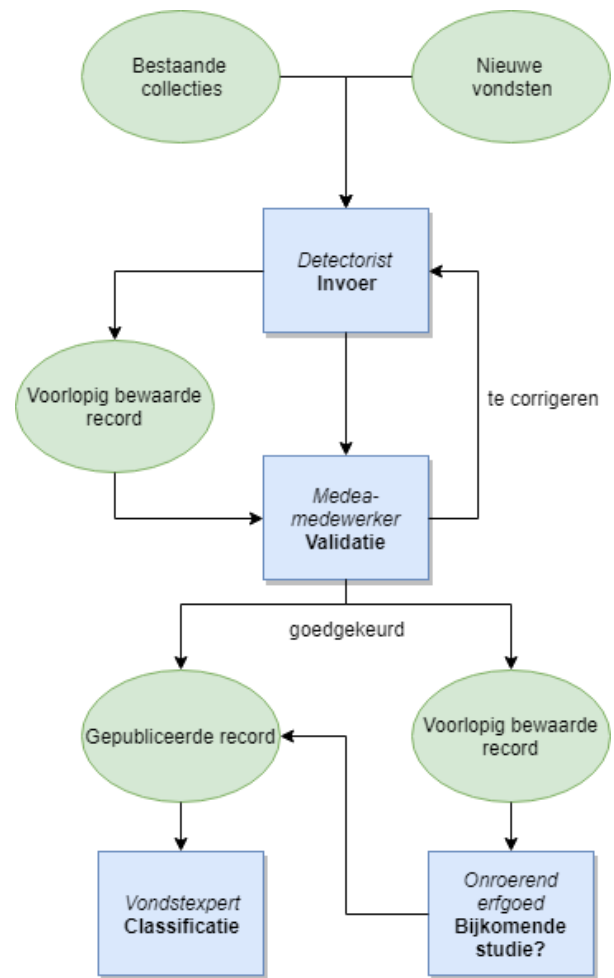
De volgende rol is de validator. Validatoren bekijken elke op MEDEA geregistreerde vondst en gaan na of deze klaar is voor publicatie. In deze stap kunnen ook aanpassingen gevraagd worden van de detectorist/registrator. Dit gebeurt manueel, omdat enkel zo de kwaliteit van de vondstfoto's kan gecontroleerd worden. Dit laat echter een persoonlijke aanpak toe, wat natuurlijk bijdraagt tot een positieve collaboratie met de detectorist.

Dan komen we bij de vondstexperten. Dit zijn de archeologen en materiaalspecialisten, al dan niet professioneel, die de vondst kunnen helpen identificeren en dateren. Deze 'classificaties' (in de terminologie van het platform) nemen de vorm aan van verwijzingen naar gepubliceerde

vondsttypologieën, vergelijkbare vondsten die elders aangetroffen zijn, of een verwijzing naar een uitgebreidere bespreking van de betreffende detectievondst elders in de literatuur.

Wat is metaaldetectie?

Metaaldetectie is een unieke hobby die eigenlijk ook een belangrijk deel van de archeologische wetenschap beslaat. Mensen gaan namelijk op zoek naar archeologisch of ander metaal dat zich onder de grond bevindt aan de hand van een metaaldetector. Zij hebben hier voor vaak verschillende redenen; interesse in erfgoed en archeologie, spanning van misschien een mooie vondst te vinden, het bewaren en 'redden' van onze geschiedenis etc. Sommige detectoristen of metaalvissers maken er zelfs hun beroep van om mensen te helpen verloren ringen of andere metalen goederen terug te vinden. De hobby werd in 2016 legaal gemaakt in Vlaanderen (en in 2019 ook in Wallonië) om er voor te zorgen dat de overheid, archeologen en andere onderzoekers zicht zouden krijgen op de vondsten die deze nu meer en meer professioneel wordende hobbyisten uit de grond halen. Detectoristen melden hun vondsten in de eerste plaats aan de overheid en de Centraal Archeologische Inventaris. Deze databank houdt alle archeologische sites, meldingen van mogelijke sites en alle archeologische vondsten waaronder de metaaldetectievondsten. MEDEA wil specifiek de metaaldetectie vondsten makkelijk raadpleegbaar en publiek maken en is zo complementair aan de CAI databank die zich niet per se verleent aan research.

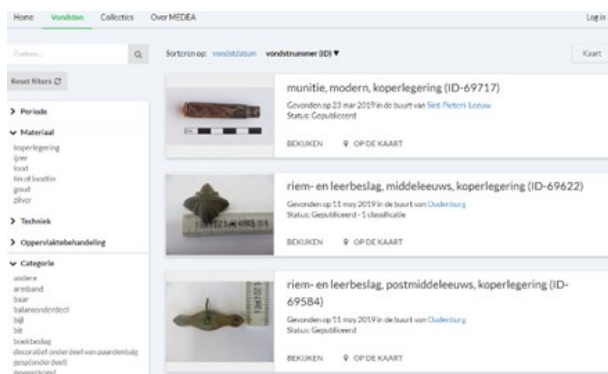
Schematisch overzicht van het opzet van het vondstinventarisatieproces op het online platform MEDEA.

Een precieze datering is uiteraard een van de voornaamste ingrediënten ervan. Een vondst kan meerdere classificaties krijgen (want een vondstdeterminatie is nooit 'af').

Naast het directe aanspreken van partijen in de erfgoedsector en de detectiehobby biedt MEDEA hier dus ook een oplossing voor het feedbackprobleem op de langere termijn. Naarmate er meer vondstexperten actief zijn op het platform, zal dit meer en meer als wetenschappelijke bron gebruikt worden. Hiermee kunnen de detectoristen opnieuw mee aan de slag, bijvoorbeeld om hun eigen vondsten verder te determineren. In ieder geval krijgen detectoristen hier hopelijk het terechte gevoel van voldoening dat ze door hun vondstmeldingen bijdragen aan de algemene kennis.

Tot slot is er natuurlijk de rol van onderzoeker. Deze gebruikers vormen een beperkte groep van betrouwbare wetenschappers die ook de precieze vondstlocaties kan raadplegen, op voorwaarde dat ze die niet op het niveau van individuele vondsten publiceren. Detectievondsten kunnen een grote bijdrage leveren tot de studie van historische landschappen en nederzettingsgeschiedenis, maar daarvoor zijn vondstlocaties natuurlijk onontbeerlijk.

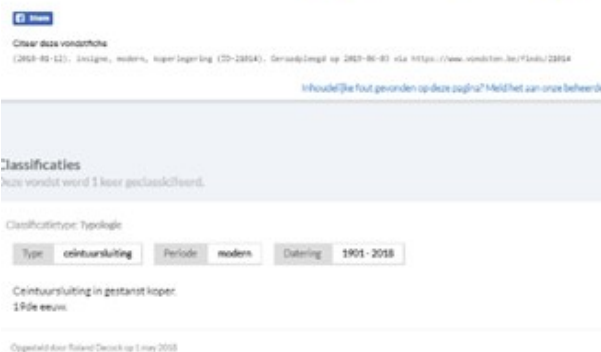
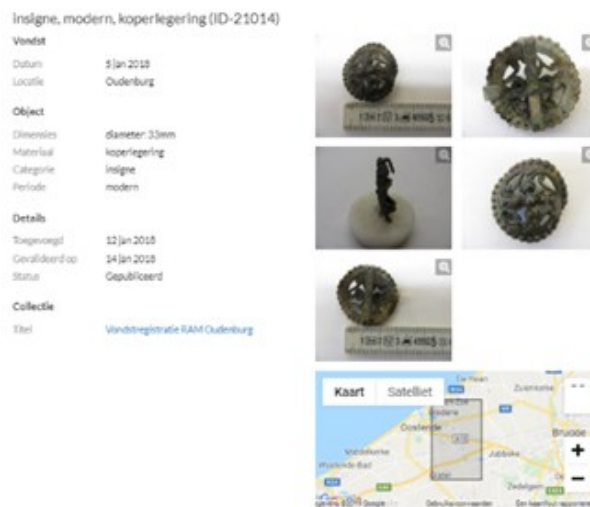
UITDAGING: ELKAAR LEREN BEGRIJPEN

Zoals hierboven aangetoond vragen we vrij veel van de gebruiker. We verwachten dat ze zelf hun vondsten fotograferen volgens opgelegde richtlijnen, de droge wetenschappelijke data (afmetingen, gewicht, materiaal, vindplek, ...) over hun vondsten op een gestructureerde manier vastleggen. Hierbij biedt MEDEA uiteraard ondersteuning en informatie. Op de website staan een boel tips over fotografie en extra vragen hierover zijn altijd welkom. Het belang van deze consistente manier van werken is groot, omdat het wetenschappers toelaat om vondsten in hun onderzoek te betrekken zonder elke individuele detectorist te contacteren, laat staan te bezoeken.

Hiertegenover staat dat MEDEA zoveel mogelijk probeert tegemoet te komen aan de noden en wensen van haar gebruikers. Dit uitte zich al tijdens het ontwikkelingsproces, waarbij detectorgebruikers bij elke stap zijn betrokken. Die flexibiliteit laat ook toe dat MEDEA door de individuele detectorist (en door 'registratoren') wordt gebruikt als een hulpmiddel om de eigen verzameling te beheren. Deels om die reden, maar ook omdat wetenschap voortdurend evolueert, worden geen restricties opgelegd met betrekking tot de aard of de ouderdom van de geregistreerde vondsten. Ook de zoveelste musketbal of kogelhuls kan voor de archeologische kennis van belang zijn, of het ooit worden. Het is overigens nog niet zo heel lang dat voorwerpen uit de Wereldoorlogen een archeologische waarde wordt toegedicht. Dat neemt niet weg dat het altijd mooi is om een unieke vondst te kunnen ontsluiten. Dergelijke speciale vondsten wekken interesse en motivatie op bij alle betrokkenen. We raden beginnende gebruikers dan ook aan om allereerst de meer bijzondere vondsten uit hun collectie te registreren.

Het gehele is dus een spel van geven en nemen, elkaars noden begrijpen en proberen om elkaar te helpen in de

Voorbeeld van een object met een classificatie.

specifieke zoektocht naar kennis.

In het artikel van 2016 schreven we dat er nog onvoldoende begrip was voor het nut van vondstmeldingen en dat de ontbrekende feedback na het melden een deel van dat probleem was. Het online platform vondsten.be was onder meer opgezet om daar een antwoord op te bieden. Nu, bijna drie jaar later, lijkt daar stilaan verandering te komen, niet in het minst door de wetswijziging. Meer en meer detectoristen zijn trots om mee te werken met het agentschap Onroerend Erfgoed en zijn maar al te blij om te zeggen hoe veel ze al gemeld hebben. Het aantal erkende detectoristen is sterk gegroeid: sinds het in voege treden van de nieuwe wetgeving in 2016 hebben meer dan 3.000 detectoristen zich laten erkennen. Men kan zich natuurlijk wel de vraag stellen of al deze detectoristen echt actief zijn. Volgens cijfers van Onroerend Erfgoed staan er tegenover die 3065 erkenningen slechts 151 'unieke melders' (erkende detectoristen die minstens één melding deden). Wil dit zeggen dat er velen zijn die niets vinden, nooit zoeken of gewoon niets melden? Er wordt actief nagedacht over oplossingen hiervoor, zowel door detectoristen als de bevoegde instanties.

In een artikel in Bladwijzer van 2016 schreven we dat er nog onvoldoende begrip was voor het nut van vondstmeldingen en dat de ontbrekende feedback na het melden een deel van dat probleem was. Het online platform vondsten.be was onder meer opgezet om daar een antwoord op te bieden. Nu, bijna drie jaar later, lijkt daar stilaan verandering te komen, niet in het minst door de wetswijziging. Steeds meer detectoristen zijn trots om mee te werken met het agentschap Onroerend Erfgoed en zijn maar al te blij om te zeggen hoe veel ze al gemeld hebben. Het aantal erkende detectoristen is sterk gegroeid: sinds het in voege treden van de nieuwe wetgeving in 2016 hebben meer dan 3.000 detectoristen zich laten erkennen. Men kan zich natuurlijk wel de vraag stellen of al deze detectoristen echt actief zijn. Volgens cijfers van Onroerend Erfgoed staan er tegenover die 3065 erkenningen slechts 151 'unieke melders' (erkende detectoristen die minstens één melding deden). Wil dit zeggen dat er velen zijn die niets vinden, nooit zoeken of gewoon niets melden? Er wordt actief nagedacht over oplossingen hiervoor, zowel door detectoristen als de bevoegde instanties.

SYNERGIE

Een belangrijke uitdaging, zowel op het vlak van communicatie als verdere ontwikkeling, is de relatie tussen MEDEA en de verplichte meldingstool van de Centrale Archeologische Inventaris, beheerd door Onroerend Erfgoed. De CAI en MEDEA hebben verschillende doelen, die heel erg complementair zijn. De wettelijk te melden vondsten zijn van belang voor MEDEA en de vele vondsten van voor de wet moeten ook doorvloeien naar de CAI voor een goed beheer van het archeologisch bodembestand. Er wordt dan ook nauw samengewerkt tussen Onroerend Erfgoed en MEDEA.

Een praktisch probleem blijft de overlap in de meldingsprocedure, wat betreft de vondsten van na april 2016. Hier wordt prioritair aan gewerkt. Een betere integratie van beide, complementaire tools is nodig: enerzijds de meldingsmodule van Onroerend Erfgoed, waarmee detectoristen aan hun wettelijke verplichting voldoen en die een goed beheer van het archeologisch bodembestand moet mogelijk maken;

anderzijds MEDEA dat informatie over recente vondsten en oudere verzamelingen op duurzame wijze wil ontsluiten voor zowel onderzoekers als het brede publiek. Een eerste set van meldingen van de CAI werd verwerkt in 2018 en de bedoeling is om deze op te laden. Een groot voordeel van het MEDEA platform, zoals eerder al kort aangehaald werd, dat de vondsten niet per se van na de nieuwe wetgeving van 2016 hoeven te zijn. Het is zo dat detectoristen ook oude collecties of volledige collecties kunnen uploaden. Hierdoor kunnen ze ook voor zichzelf een goed overzicht van hun collectie krijgen. Vaak aarzelen detectoristen namelijk met het melden van oude vondsten aan het agentschap omdat ze bang zijn dat ze zich dan in de illegaliteit begeven. Het is echter zo dat je vondsten van voor 2016 gewoon mag melden (graag zelfs!) zonder in de problemen te komen. Er wordt pas echt actie ondernomen als er plunderingen van sites of andere duidelijk illegale zaken aan het licht zouden komen.

“Steeds meer
detectoristen zijn trots
om samen te werken
met het agentschap
Onroerend Erfgoed.”

MEDEA blijft in ieder geval detectoristen aanmoedigen en informeren over het belang van een publieke databank – niet enkel van hun nieuwste vondsten, maar ook van de vondstcollecties die vaak met veel passie over lange jaren zijn aangelegd. Hoewel de meeste detectoristen heel graag samenwerken met archeologen, is het regelmatig nodig om hen gerust te stellen over dat publieke

aspect. Andere detectoristen en bezoekers van de databank krijgen namelijk niet zomaar privégegevens of precieze vondstlocaties te zien.

PRAKTISCHE DREMPELS

Detectoristen die nog geen vondsten registreren op MEDEA doen dit meestal omdat ze vermoeden dat het erg veel werk vraagt of een doorgedreven computerkennis. Van detectoristen die wel al registreren komen specifiekere suggesties, zoals suggesties om de gebruikersinterface nog beter af te stemmen op de noden van de melder. Dit zijn zeer interessante opmerkingen waar ook binnen MEDEA al een tijd naar gekeken wordt. Hier is de essentie van de werking van MEDEA eigenlijk ook zichtbaar.

Detectoristen geven aan wat er ontbreekt of beter kan en daar wordt door MEDEA op ingespeeld. MEDEA wil alle mogelijke redenen om vondsten niet te registreren uit de weg ruimen en dit is enkel mogelijk met feedback van de metaaldetectiegemeenschap.

Een ander obstakel voor een vlottere samenwerking tussen detectoristen en de archeologische sector is het uitbouwen van de communicatie en het vertrouwen tussen beide partijen.

MEDEA wil de belanghebbenden (musea, detectoristen, archeologen en andere vakmensen uit de academische en erfgoedwereld, enzovoort) met elkaar in contact brengen. Hiervoor gaan we in de eerste plaats op zoek naar mensen die bereid zijn en tijd hebben om vragen van detectoristen te beantwoorden. Dit is een niet te onderschatten taak: vaak is het een gebrekkige respons die individuele detectoristen doet afhaken voor samen-

werking met archeologen. MEDEA wil dat enthousiasme en die bereidwilligheid tot samenwerking, onmiskenbaar aanwezig bij veel detectoristen, belonen en versterken door communicatie met de archeologie- en erfgoedsector te ondersteunen. Daarbovenop proberen we altijd mensen die de weg nog niet vonden, toch te motiveren en sensibiliseren, door een bewustzijn te creëren over het belang van onderzoek en erfgoedbeheer, en de noodzaak van een verantwoorde hobbybeoefening.

Een voorbeeld van een vanuit de praktijk op te merken drempel is dat de meldingstools (zowel bij OE als MEDEA) enkel in het Nederlands zijn en er vrij veel buitenlandse erkende detectoristen rondlopen die het moeilijker hebben met het melden van hun vondst. Er zijn Vlaamse detectoristen die zonder enig probleem in Engeland kunnen gaan zoeken en daar al hun vondsten makkelijk kunnen melden. Hoewel het niet wettelijk verplicht is om te melden bij MEDEA en de meldingstools nog in het proces zijn om gelinkt te worden, kunnen we wel nadruk blijven leggen op het belang van melden en hiermee ook het belang van het openstellen en publiek maken van deze informatie.

MEDEA wil dus ten allen tijde het naleven van de meldingsplicht en andere wettelijke vereisten blijven aanmoedigen.

Ook in Wallonië gaat er vanaf juni 2019 een nieuwe wetgeving van start gaat voor metaaldetectie- en hierdoor lijkt ook voor MEDEA een Engelstalige meldingstool misschien niet overbodig. Door deze wetgeving is er een grotere kans dat detectoristen die voordien enkel in Vlaanderen een vergun-

ning hadden er nu ook graag een in Wallonië zouden willen krijgen. Hetzelfde geldt voor toekomstige erkende detectoristen in Wallonië die na een tijd ook graag verder willen zoeken in Vlaanderen. Sensibilisatie, overleg en samenwerking lijkt nodig als we willen vermijden dat kennis verloren gaat doordat detectoristen afhaken op een te uitgebreid meldingssysteem.

“MEDEA wil alle mogelijke redenen om vondsten niet te registreren uit de weg ruimen.”

TOEKOMSTPERSPECTIEVEN

Eerst en vooral is het de bedoeling om in de zeer nabije toekomst een stuurgroep samen te stellen. Daarin komen de projectcoördinator en andere mensen van Histories, vertegenwoordigers van Onroerend Erfgoed en van de verschillende Vlaamse universiteiten, waaronder de Vrije Universiteit Brussel als initiatiefnemers van het project. Daarnaast zullen hiervoor ook representatieve erkende detectoristen uitgenodigd worden. Zowel op overkoepelend als op individueel vlak wil MEDEA zorgen voor een opbouw van objectieve data gebaseerd op het coördineren van ieders talenten. Dankzij een vlotte werking en input vanuit vele hoeken kan er dan een aanpak komen van vele andere kleinere obstakels die aan het licht komen naarmate MEDEA evolueert en groeit. Voor een groot stuk liggen de leden van de stuurgroep al vast. Maar een belangrijk doel en een te overkomen obstakel om een vlotte werking te verkrijgen is het mobiliseren van detectoristen om één groep te vormen.

Tot nu toe was het landschap der metaaldetectieclubs en -groeperingen nogal versnipperd in Vlaanderen. Samen met Onroerend Erfgoed hopen we hier verandering in te kunnen zien. Op de netwerkdag bij het agentschap op 18 mei 2019 hebben detectoristen een zeer goede aanzet getoond om een meer geünificeerd landschap te krijgen binnen hun hobby. Dit is precies wat nodig is in deze sector: een organisatie die metaaldetectieclubs kan verenigen en uitsturen naar de juiste mensen en plaatsen. Hoewel ze erg goed van start zijn gegaan staan deze enthousiaste mensen voor een vrij moeilijke taak (naast het verenigen van meerdere clubs met hun eigen ideeën en tradities) en dat is ook alle 'lone wolves' proberen te bereiken en te integreren in hun organisatie. Er zijn erg veel detectoristen die helemaal niet tot een club behoren en net helemaal niets te maken willen hebben met andere detectoristen, clubs, overheid of archeologen. Zij gaan er graag alleen op uit en doen de hobby om net rust en stilte in de velden te kunnen opzoeken. Ook sommige clubs zien het niet meteen zitten om verandering te brengen in hun beleid of manier van werken die ze al jaren met succes hanteren. Detectoristen zelf zijn hier toch degenen die het meest de mogelijkheid hebben om deze mensen alsnog mee te krijgen in het verhaal van de wetenschap en de overheid. MEDEA wil hier de communicatie en het overleg tussen alle partijen ondersteunen, en ook detectoristen informeren over het hoe en waarom van regelgeving, de code van de goede praktijk, en de voordelen van het melden en ontsluiten van vondsten en samenwerking.

Wij waren zelf ook aanwezig op de netwerkdag voor metaaldetectieclubs van het agentschap Onroerend Erfgoed van 18 mei 2019 en kregen de kans om de werking van MEDEA en het belang van een publieke databank nog eens te presenteren.

In deze presentaties was te zien dat naast zo veel mogelijk promotie voor MEDEA (ook via Facebook) er verder op het programma staat om te netwerken met IOED's en heemkundige kringen. Deze hebben in sommige gevallen al vrij veel te maken met metaaldetectieclubs. Zowel Histories als MEDEA kunnen hen ondersteunen bij het organiseren van onder andere tentoonstellingen of lokale events over metaaldetectie, hoe vondstmeldingen aan te pakken en het aanspreken en bereiken van lokale detectoristen. Door ook van deze kanalen gebruik te maken kan MEDEA de databank uitbreiden en tegelijk ook bijdragen aan een steeds beter contact tussen alle detectoristen en hun lokale erfgoedorganisaties. Verder zijn we van plan om de software van het platform uit te werken.

De stands van MEDEA en Archeo Metal Detecting Team Belgium op de netwerkdag van Onroerend Erfgoed Agentschap op 18 mei 2019. Deze twee stands waren er maar enkele van de velen. Andere metaaldetectieclubs en verenigingen werden ook gerepresenteerd, maar ook Ex Situ, de Archeologiedagen en nog vele anderen waren aanwezig.

Presentaties op verschillende events voor metaaldetectieclubs maken deel uit van promotie.

Een interessante suggestie vanuit de detectoristen is om te denken aan een mobiele versie van vondsten.be die men in het veld zou kunnen gebruiken. Een goed voorbeeld kan genomen worden in andere landen waar er gelijkaardige initiatieven als MEDEA lopen. Namelijk in Nederland, Denemarken (Het DIME uit Denemarken wordt vaak gebruikt door detectoristen als voorbeeld voor een zeer gebruiksvriendelijk platform voor in het veld, waarmee je gelijk vondsten en locaties kan uploaden), Finland, en natuurlijk het grote voorbeeld van het Portable Antiquities Scheme in Engeland en Wales. Via de European Public Finds Recording Group wordt met deze internationale partners expertise uitgewisseld en samengewerkt. Een van de grote doelen is, naast een overzicht voor heel België, de gemeenschappelijke ontsluiting van de verschillende nationale databanken.

MEDEA heeft al een hele weg afgelegd, maar moet ook nog heel veel doen in de toekomst. Het enthousiasme en de recente beweging en activiteit in de community is een van de sleutels tot het succes. MEDEA moet blijven samenwerken met detectoristen en openstaan voor elk dialoog. Interessant is vooral dat veel van de hier besproken recente uitdagingen en drempels enkel op te merken waren door alles een tijdje zijn gang te laten gaan en via de praktijk te zien wat beter kan. Nu moeten we allemaal samen verder actie ondernemen om geen achterstand op te bouwen. Met 'allemaal samen' wordt de gemeenschap bedoeld waarin tegenwoordig in Vlaanderen naast erkende metaaldetectoristen en amateurarcheologen ook meer en meer onroerend erfgoed medewerkers, archeologen, experts, historici en andere erfgoeddieren in meedraaien.

EINDNOTEN

¹ Pieterjan Deckers en Lizzy Bleumers, (2016) 'Digitaal erfgoed van bodem tot cloud. De ontwikkeling van MEDEA als crowdsourcing registratieplatform voor metaaldetectievondsten in Vlaanderen', *Bladwijzer – Wegwijs met Heemkunde Vlaanderen*, 18, 14-20.

Educatief erfgoed aanbod bekend maken bij leerkrachten via KlasCement

Rob Bartholomees, stafmedewerker Histories

Erfgoed en onderwijs hebben elkaar veel te bieden en dus is het niet meer dan logisch dat ook Histories verder op dit thema zal inzetten. De voorbije jaren werd door Heemkunde Vlaanderen, Familiekunde Vlaanderen en LECA sterk ingezet op het bouwen van bruggen met het onderwijs. Zo organiseerde Heemkunde Vlaanderen bijvoorbeeld cursussen over hoe je lokaal erfgoed aanbod kan ontsluiten in het lager en secundair onderwijs, biedt de website Familiegeschiedenis.be verschillende kant-en-klare educatieve pakketten en werd bij LECA onder meer een educatief pakket over reuzencultuur ontwikkeld.

Een educatief aanbod klaarstomen is één zaak. Maar hoe zorg je ervoor dat het onder de aandacht van de juiste scholen en leerkrachten komt? Rechtstreeks contact opnemen met de scholen en je aanbod toelichten op bijvoorbeeld een personeelsvergadering levert meteen resultaat op. Afhankelijk van het aantal scholen en leerkrachten die je wil bereiken, kan dit een tijdrovende bezigheid zijn die je regelmatig zal moeten herhalen. In dit artikel maken we kennis met KlasCement, een online platform waar leerkrachten en organisaties leermiddelen delen, en lichten we toe hoe je dit als organisatie kan gebruiken om leerkrachten te bereiken.

WAAROM KLASCEMENT?

KlasCement is een digitaal platform en netwerk waar leerkrachten en organisaties leermiddelen voor in de klas uitwisselen. Het bestaat al meer dan twintig jaar en is ondergebracht bij het Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Overheid.

Het bestaat uit een netwerk van bijna 200.000 actieve leden, waarmee het ongeveer 60 procent van de Vlaamse leerkrachten (zowel uit het basisonderwijs als het secundair onderwijs) bereikt. Ook organisaties kunnen er terecht om hun aanbod kenbaar te maken. Al 2.600 organisaties maken hier intussen gebruik van. Het is immers de logica zelve dat je je educatief aanbod op plaatsen zet die populair onder leerkrachten zijn. Bovendien brengt een wekelijkse nieuwsbrief de leden op de hoogte van nieuwe leermiddelen of interessant nieuws voor leerkrachten. Mooi meegenomen!

Concreet kan je met KlasCement als organisatie onder meer eigen materiaal delen, leerkrachten inspireren door nieuws te delen en materiaal van KlasCement op je eigen site te tonen. We leggen stap-voor-stap uit hoe je dat doet.

REGISTREER JE ORGANISATIE

Om je organisatie toe te voegen op KlasCement dien je eerst te registreren als nieuw lid. Bij het doorlopen van de aanmeldingsprocedure krijg je de kans om je persoonlijk profiel te bewerken en je organisatie toe te voegen. Je kan bijvoorbeeld het logo toevoegen en een beschrijving waarvoor je organisatie staat. Het is ook mogelijk om je collega's toe te voegen aan deze organisatie: al het materiaal dat jullie publiceren, verschijnt zo samen op je organisatiepagina. Na het aanmaken van je organisatie, bestaat er een pagina van jouw organisatie op KlasCement. Je kan deze terugvinden door in het menu van de website op Netwerk en vervolgens op Organisaties te klikken.

“KlasCement bereikt ongeveer 60 procent van de Vlaamse leerkrachten.”

Heemkundekring De Brakken Oelegem

Wij beheren een molen uit 1870 die we draaiende houden .

Evenals het te boek stellen van de geschiedenis en volksverhalen uit Oelegem .

Hrt educatieve aanbod willen we in 2019 uitbreiden met een zelfgebouwde broodbakoven , in 2020 volgt er een smidse .

📍 Kerkhoflei 1

2520 Broechem, België

🌐 <http://www.debrakken.be>

✉ info@debrakken.be

☎ 0479919462

👥 Bekijk alle leden van Heemkundekring De Brakken Oelegem (1)

⚠ Meld probleem

De organisatiepagina van Heemkundekring De Brakken uit Oelegem geeft een voorstelling van de vereniging maar heeft nog geen leermiddelen.

Recentste leermiddelen

Navigo Crime Investigation (NCI) : Workshop

Haal de speurneus in je naar boven tijdens de workshop NCI: Navigo Crime Investigation! De directeur van het NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum in Oostduinkerke werd dood aangetroffen in het museum. De doodsoorzaak is nog onbekend. Wat gebeurde er ...

📅 Nascholing of activiteit 🕒 08-10-2018 ⭐⭐⭐⭐⭐

Sterre zoekt zijn vriendjes : Rondleiding

Wie helpt Sterre, onze zeester? Sterre heeft een probleem. Hij heeft zijn vriendjes uitgenodigd om samen het museum te bezoeken. Maar zijn vriendjes waren zo nieuwsgierig dat ze één voor één het museum binnen gestapt ...

📅 Nascholing of activiteit 🕒 02-07-2018 ⭐⭐⭐⭐⭐

NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum : Rondleiding

Ben jij al eens in het NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum geweest? Er valt van alles te ontdekken! Het museum beschikt over goed onderlegde gidsen die zich aanpassen aan het niveau of de leeftijd van de leerlingen. De gids neemt de leerlingen mee in ...

📅 Nascholing of activiteit 🕒 09-03-2018 ⭐⭐⭐⭐⭐

NAVIGO-Nationaal Visserijmuseum : Zoektocht

Haal je speurneus boven en ga onder begeleiding van de leerkracht op zoektocht doorheen het NAVIGO – Nationaal Visserijmuseum. Deze blaadjes zijn te downloaden via onze website. Het is een gratis extraatje voor groepen die geen gids wensen ...

📅 Nascholing of activiteit 🕒 09-03-2018 ⭐⭐⭐⭐⭐

➤ ALLE LEERMIDDELEN VAN NAVIGO-NATIONAAL VISSERIJMUSEUM (13)

Uitgewerkte organisatiepagina met leermiddelen van Navigo, het nationaal visserijmuseum.

Tips voor een populaire organisatiepagina

- Bouw je organisatiepagina goed uit met een korte maar duidelijke omschrijving.
- Check eerst of je organisatie al niet aanwezig is op KlasCement, bijvoorbeeld met een andere schrijfwijze.
- Voeg je website meteen ook toe als leermiddel, zo ben je meteen vindbaar.
- Zorg dat je opduikt tussen de zoeksuggesties door goede trefwoorden te gebruiken.
- Maak een favorietenmap met je organisatie (hoe je dat doet lees je verder in dit artikel).

WAT IS EEN LEERMIDDEL?

Je zal merken dat er aan je organisatiepagina nog geen leermiddelen zijn gelinkt. Dat is logisch, want je hebt er nog geen toegevoegd. Maar wat is dat juist, een leermiddel? Het begrip heeft een centrale plaats op de website van KlasCement, want dit is waar het bij KlasCement allemaal om draait. Je zou kunnen stellen: een leermiddel is alles wat helpt als middel om te leren. Dit kan lesmateriaal, een lesidee, maar ook opleidingen, workshops, wedstrijden voor leerkrachten, educatieve websites en multimedia zijn. De eerste reflex die je als organisatie zou moeten hebben voor je materiaal op KlasCement plaatst, is dus goed na te denken of het bruikbaar is in een klascontext. Indien dit niet het geval is, kan het zelfs door de moderatoren geweigerd worden.

Hoe kan je te weten komen of jouw materiaal ook geschikt is voor leerkrachten? Sta je zelf toevallig ook in het onderwijs, dan is de oefening snel gemaakt. Maar voor buitenstaanders kan de wereld van leerplannen en eindtermen nogal abstract overkomen. De eenvoudigste oplossing? Spreek eens een leerkracht aan en leg hem de vraag voor of hij denkt dat jouw materiaal geschikt is in het onderwijs. Misschien kan hij/zij meteen enkele bruikbare tips geven om je materiaal nog te verbeteren. Wie graag meteen zelf aan de slag gaat, kan de artikels

raadplegen die Heemkunde Vlaanderen de afgelopen jaren publiceerde over erfgoededucatie voor het lager en secundair onderwijs.

EEN LEERMIDDEL TOEVOEGEN

Enmaal je bent ingelogd in KlasCement, zie je rechts bovenaan een knop Toevoegen. Klik je daarop, dan kom je op een keuzepagina, waar je moet selecteren wat je precies wil toevoegen.

Bij elke keuzemogelijkheid wordt het onderscheid gemaakt tussen snel of geavanceerd invoeren. Om geavanceerd toe te voegen, moet je op Geavanceerd toevoegen klikken onder de betreffende knop. Dit wordt aangeraden voor organisaties, omdat ze zo meer toelichting kunnen geven bij hun aanbod. Elke mogelijkheid wordt ook toegelicht aan de hand van een aantal voorbeelden, zodat je precies die keuze kan maken die het meest geschikt is. Wil je je eigen website toevoegen, dan kan dat bijvoorbeeld onder Website.

De procedure om een leermiddel geavanceerd toe te voegen loopt over vier stappen. We lichten ze hieronder kort toe aan de hand van het toevoegen van een website en halen er de belangrijkste elementen uit. Niet alle velden hoeven immers ingevuld te worden. Een verplicht veld wordt aangegeven in een blauwe balk met een oranje vierkantje.

Welk soort leermiddel wil je toevoegen?

Algemeen

 DOWNLOADBAAR LESMATERIAAL
Invulblad, voorbereiding, presentatie, syllabus ...

Geavanceerd toevoegen

 INTERACTIEVE OEFENING
Quizlet, Hot Potatoes, Xerte, Educaplay ...

Geavanceerd toevoegen

 ARTIKEL
ICT-tip, onderzoek, praktijkvoorbeeld ...

Geavanceerd toevoegen

 WEBSITE
Site met educatief doel, online tool ...

Geavanceerd toevoegen

Multimedia

 APP OF SOFTWARE
App of software voor educatief gebruik

Geavanceerd toevoegen

 VIDEO
Kennisclip, verslag, informatieve video ...

Geavanceerd toevoegen

 BEELD
Foto, afbeelding, tekening ...

Geavanceerd toevoegen

 AUDIO
Opname, muziek, audiofragment ...

Geavanceerd toevoegen

Aanbod organisaties

 AANKONDIGING
Wedstrijd, subsidie, vacature, aanbod, oproep onderzoek

 NASCHOLING OF ACTIVITEIT
Nascholing, activiteit voor leraar of leerling

 FYSIEK MATERIAAL
Koffer, boek, folder, podiummateriaal ...

Stap 1

In deze stap voeg je de basisinformatie over de website toe. Daarbij is het vooral van belang om de titel en omschrijving van de website goed in te voeren. Het is ook aan te raden om gerichte en voldoende trefwoorden toe te voegen, zo wordt je website sneller opgepikt. Je krijgt hiervoor automatisch ook enkele suggesties op basis van de titel van de website. Klik vervolgens op Ga naar stap 2 om verder te gaan.

Stap 2

Hier kan je kiezen voor welk onderwijsniveau jouw aanbod geschikt is. Veel mensen hebben de neiging om hun doelgroep te ruim te kiezen. Dit wordt niet aangeraden want het zorgt ervoor dat je in de verkeerde zoekresultaten opduikt. Is je aanbod eerder voor het kleuteronderwijs, zet het dan ook enkel daar. Kies je doelgroep dus zo gericht mogelijk.

Ook bij het aanduiden van de juiste vakken kan je best je gezond verstand gebruiken. Kies enkel voor die vakken vanwaar je ervan overtuigd bent dat je materiaal er een meerwaarde biedt.

Stap 3

In de derde stap krijg je de kans om een bestand toe te voegen zoals een pdf of te linken naar een online bestand. Een kleine tip, die leerkrachten weten te waarderen, is om bestanden te uploaden in een bewerkbaar formaat zoals .docx. Het gebeurt vaak dat leerkrachten nog enkele aanpassingen willen maken om het materiaal toe te passen op hun klascontext. Bij het toevoegen van een bijhorende afbeeldingen moet

je er uiteraard voor zorgen dat de auteursrechten van de afbeelding 'geklaard' zijn. Heb je geen rechtenvrije geschikte afbeelding? Neem dan eens een kijkje op een website zoals Pixabay (www.pixabay.com). Vervolgens kan je bij Getipte leermiddelen ook andere leermiddelen linken. Wanneer een leerkracht een leermiddel bekijkt, krijgt deze zo automatisch de suggestie om ook dit leermiddel te bekijken.

Stap 4

Tot slot kan je nog aangeven of er kosten verbonden zijn aan je activiteit, wie de uitgever is en hoe lang de activiteit op KlasCement moet staan. Dit kan bijvoorbeeld relevant zijn als het om een tijdelijk aanbod gaat.

Om de procedure helemaal te voltooien dien je nog op Verzenden te drukken en dan is jouw werk klaar! Je leermiddel staat nog niet meteen online, maar werd in een wachtrij geplaatst om beoordeeld te worden door de moderatoren van KlasCement. Zij gaan doorgaans niet echt controleren op inhoud, maar passen de informatie verder aan naar de redactierichtlijnen binnen de databank. Hou er bij het invoeren van activiteiten die op een bepaalde datum mikken, rekening mee dat dit, afhankelijk van de periode, wel even kan duren. Je krijgt via KlasCement een bericht wanneer het proces voltooid is.

Eenmaal online, kunnen leerkrachten je leermiddel een score toekennen en van feedback voorzien. Zo hoor je meteen uit eerste hand wat de reacties zijn op jouw materiaal en kan je eventueel nog bijsturen.

Dat erfgoed en onderwijs elkaar heel wat te bieden hebben, bewijst Herman Sterckx al enkele jaren met zijn gelauwerde project Kempense Klaprozen. Herman is leerkracht geschiedenis in het Sint-Maria-Instituut van Geel en werd in 2017 door Heemkunde Vlaanderen uitgeroepen tot Ambassadeur Heemkunde Vandaag omwille van de sterke kruisbestuiving tussen geschiedenisonderwijs en heemkunde.

In zijn project laat Herman leerlingen uit het Technisch Secundair Onderwijs werken met primair bronnenmateriaal, zowel uit lokale heemkundige archieven als uit het archief van het Legermuseum in Brussel. De gevonden informatie werd bovendien ontsloten voor het brede publiek door een aantrekkelijke en goed gestructureerde website en de sociale media.

Benieuwd naar meer? Bekijk dan zeker het filmpje op de website van Heemkunde Vlaanderen!

Recente mappen [BEKIJK ALLE >](#)

Erfgoededucatie

Deze map geeft je een overzicht van leermiddelen over het thema erfgoededucatie

...

74 favorieten

Musea en uitstappen

Deze map geeft je een overzicht van musea en andere erfgoeduitstappen. ...

66 favorieten

Erfgoedsubsidies

Deze map geeft je een overzicht van subsidies voor samenwerkingen tussen ...

12 favorieten

MAAK EEN FAVORIETENMAP

Een andere interessante mogelijkheid voor organisaties is het aanmaken van favorietenmappen. De kans is groot dat jouw erfgoedorganisatie zich specialiseert in een bepaald thema. Dan kan het handig zijn om zelf een map aan te leggen die alle informatie op KlasCement rond dat thema bundelt. Bij Histories hebben we bijvoorbeeld mappen aangemaakt rond erfgoededucatie en klasuitstappen.

Het leuke is dat je deze mappen ook kan delen op je eigen website: stop ze bijvoorbeeld achter een menuknop of een mooie tegel, en als mensen erop klikken komen ze terecht op jouw samengestelde aanbod op KlasCement.

VERWIJZEN NAAR LEERMIDDELEN

Net zoals je naar een favorietenmap kan verwijzen vanop je eigen website, kan dit ook met individuele leermiddelen. In plaats van je educatieve pagina op je eigen website helemaal uit te bouwen en te onderhouden, kan je ze via links naar jouw individuele leermiddelen ook gebruiken als een doorverwijsportaal.

Tot slot willen we nog wijzen op de mogelijkheid om via de RSS-feed van een zoekresultatenpagina nieuwe leermiddelen over een bepaald thema op jouw website te laten verschijnen. Het voordeel ten opzichte van een favorietenmap is dat je er geen onderhoudswerk aan hebt: het gaat om een automatisch gegenereerd overzicht. Het nadeel is dat je geen controle hebt over wat erin verschijnt en in welke volgorde de leermiddelen staan.

Aan de slag!

Een erfgoedorganisatie die haar erfgoed wil ontsluiten naar het onderwijs, kan moeilijk om KlasCement heen. Je maakt er niet alleen je aanbod zichtbaar mee, maar zet er ook je organisatie mee in de kijker. Bovendien hoef je je niet te beperken tot je eigen aanbod: je kan ook het aanbod van anderen verzamelen en ter beschikking stellen in een favorietenmap. Zo kan jouw organisatie zich echt profileren rond een bepaald thema!

Vragen of meer informatie?

Neem eerst een kijkje op de helppagina's op <https://klascement.info/help/>

Geen antwoord gevonden? Neem contact op via <https://www.klascement.net/contact/>

histories

